

Til salgs!

Tema:
Jakten
på jord

Ran eller revolusjon?

Afrika trenger investeringer i landbruk. Store investeringer. Det er alle enige om. Spørsmålet er hvordan.

Med høy oljepris, økende matpriser, befolkningsvekst og klimaendringer er presset på naturressurser i Sør allerede stort – og det vil øke ytterligere i årene som kommer. Ifølge FN må utviklingslandene investere 83 milliarder dollar hvert år fram til 2050 dersom de skal klare å dekke behovet for mat. Slike summer makter verken landene eller givene å dekke alene.

De siste årene har internasjonale storinvestorer, deriblant norske, rykket inn på det afrikanske kontinentet. Ryktene om billige jordbruksarealer og enorm profitt har lenge svirret på børsene. Store områder ryddes, som blant annet skal gi plass til mais og ris, biodrivstoff og trevirke.

Jordran, roper mange frivillige organisasjoner og forskere. De mener de store taperne er Afrikas småbønder. Ikke minst kvinnene, som ofte bærer ansvaret med å dyrke jorda og brødfø familien. Mange mener det heller bør satses på å gjøre småskalalandbruket mer effektivt.

Andre mener investeringene vil innebære en landbruksrevolusjon som kan gi arbeidsplasser, kapitalinntekter og miljøgevinster.

Men også for de utenlandske selskapene er det mange utfordringer. Samtidig som de lover sine investorer skyhøy avkastning, forventes de å bidra til økonomisk vekst og økt velferd i lokalsamfunnene. Men det å skape slike oaser av utvikling i noen av verdens fattigste land, er en tidkrevende, byråkratisk og ofte kostbar prosess. Da kan det være fristende å tenke ensidig på profitt – og glemme etikk.

Debatten har mange stemmer, som ikke nødvendigvis sier og mener det samme. I dette bilaget presenterer vi noen av røstene: Investorene, mellommennene, forskerne, de frivillige organisasjonene, myndighetene og ikke minst: de afrikanske småbøndene. Noen er strålende fornøyd, for første gang har de fått lønnet arbeid. Andre kjemper med nebb og klør for å beholde jordlappen sin og ikke bli tvangsflyttet. For en bonde i Mosambik (se reportasje side 18) gikk det nesten helt galt.

«Jordran, roper noen. Andre håper på arbeidsplasser, kapitalinntekter og miljøgevinster»

Temareaktører er **Bibiana Piene** bibiana@online.no og **Liv Rønnebak Bjergene** liv.bjergene@faktotum.no

Tema-bilag til Bistandsaktuelt nr. 2-2012.

Bistandsaktuelt, pb. 8034 Dep., 0030 Oslo. Tlf. 23 98 02 37

Ansvarlig redaktør: Gunnar Zachrisen

Trykkeri: Nr1Trykk AS

Design: Fora Medier AS

Utgiver: Norad, ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet: Tirsdag 28. februar 2012

Klassesett av dette bilag: adr-ba@norad.no, tlf. 23980235

BISTANDSAKTUELT

Tema: Jakten på jord

Sierra Leone er et av mange land i Afrika som opplever økende interesse fra utenlandske landbruksinvestorer. Her ryddes det plass til en plantasje for produksjon av palmeolje. Etableringen av plantasjonen har møtt motstand lokalt. I 2011 ble flere titalls personer fengslet som følge av protestaksjonene.

FOTO: SCANPIX

Investorerer jakter på Afrikas jord

Fra å være et lite interessant investeringsobjekt er jord blitt en ettertraktet vare. Afrikas småbønder kan bli taperne.

Av Liv R. Bjergene og Bibiana Piene

For investorer i Afrika er jord blitt det nye gullet. Globalt er det forhandlet om over 2 milliarder mål jord i årtusenets første tiår, over halvparten i Afrika.

– Tallet bekrefter den trenden vi har registrert: Det er et rush etter jord, sier landrettighetseksperthen Lorenzo Cotula. Han er en av forskerne bak et stort forskningsprosjekt for å kartlegge det økende globale etterspørselspresset etter jord.

40 ulike organisasjoner, forskere og forskningsinstitusjoner verden over har deltatt i prosjektet Global Commercial Pressures on Land Re-

search Project, som er koordinert av aktivist- og forskernettverket International Land Coalition (ILC). Resultatet har blitt en rapport som gir oppsiktsvekkende nye opplysninger om kjøpefesten på den afrikanske landsby.

Kryssjekker

Tidligere tall i pressen over hvor mye jord som faktisk er leid ut i verden, har vært mange og av varierende kvalitet. Ofte har det vært snakk om avtaler som er under forhandling. Men ikke alle avtaler blir gjennomført, mens andre igjen aldri når offentlighetens lys.

Noe av det som skiller denne store kartleggingsjobben fra lignende prosjekter, er at forskerne også undersøker hvor mange av avtalene som faktisk er blitt inngått. Globalt har nettverket så langt fått bekreftet at det er inngått avtaler om 710 millioner mål, hvorav 340 millioner mål er på afrikansk jord.

Prissjokk

Det var mot slutten av 2000-tallet at synet på jordbruksinvestering i Afrika endret seg. Plutselig var det verken gammeldags eller bakstrevsk. Foranledningen var en periode da tilbudet av ulike matvarer ikke holdt

Satsingen på småbønder, særlig kvinner, er mangelvare når storinvestorer jakter på jord i Afrika. Framtiden til lokalsamfunnene på landsbygda kan stå på spill, mener forskere.

FOTO: SCANPIX / AFP, WALTER ASTRADA

tritt med etterspørselen. Det ga raskt stigende matpriser på verdensmarkedet. Dermed økte interessen for å satse på matproduksjon i Afrika, der store arealer tilsynelatende sto ubenyttet.

– Rushet ble trigget av matkrisen i 2007/2008, men dette er ikke noe nytt fenomen. Situasjonen forverres fordi investorene går etter den beste jorda. Denne trenden vil ha følger for generasjoner fremover, sier Cotula.

Han mener kjøpefesten i Afrika vil ha følger for generasjoner framover.

Ikke bare mat

Han har ingen tro på at interessen for jord vil avta. Til det er drivkrefter som befolkningsvekst og økende forbruk for sterke. Markedet etterspør mat, biodrivstoff, råmaterialer og tømmer. I tillegg bidrar klimaendringer og ønsket om å plante skog for å binde CO₂ til at store landarealer leies ut.

– Vi finner bevis for at også antallet skogsplantasjer øker. Dette er ikke blitt viet nok oppmerksomhet, mener Cotula.

ILCs kartlegging viser nemlig at jekten på matjord langt fra er den eneste grunnen til at internasjonale investorer inntar Afrika. Nesten en firedel av jorda som er leid ut, 22 prosent, er av-

satt til aktiviteter innen gruveindustri, turisme og skogplanting.

Manglende skjøter

I Afrika er det en enorm utfordring at en svært liten del av jorda har formelt, ordnede eierforhold. Ifølge Verdensbanken omfatter oppmålte og registrerte arealer kun mellom to og ti prosent av all jord på kontinentet, og det er stort sett i byene at formelt godkjente skjøter på eiendom er vanlige.

Investorene presser hardest på de landene som har de svakeste regelverkene rundt landrettigheter. Det fastslår Verdensbanken som mener utviklingen gir grunn til bekymring.

Få av de store prosjektene hvor utenlandske investorer inngår leiekontrakter på inntil 99 år, omfatter jord i privat eie. Det er oftest såkalt «offentlig» eller «statlig» jord som leies ut. Men i mange tilfeller opplever lokalbefolkningen at den jorda som de har dyrket gjennom generasjoner, blir leid ut til internasjonale selskaper.

– De uklare eiendomsforholdene i Afrika er en kjempeutfordring. Det viser seg at mange investorer utnytter svakheter i systemet, og påvirker eller overtaler myndighetene om å gi dem jord – ofte som en gjenytelse for løfter om investeringer, sier Steve

Leieavtalene

■ Globalt er det forhandlet om over 2 milliarder mål jord i perioden fra 2000 til 2010, mens det er inngått bekreftede avtaler om 710 millioner mål.

■ Det meste av investorjakten skjer i Afrika. I denne verdensdelen er det i perioden forhandlet om 1,3 milliarder mål jord, mens det er inngått avtaler om 340 millioner mål.

■ Leieavtalene inngås ofte med et svært langt tidsperspektiv, for eksempel 99 år.

Muchin i Eastern African Farmers Federation.

Skvises

Håpet var at den økende interessen for landbruksjord i Afrika, skulle føre til vekst og utvikling – både for investorer og fattige afrikanske lokalsamfunn. Men ifølge ILCs rapport er det langt mellom vinn-vinn-situasjonene.

– Det har vært vanskelig å identifisere suksesshistoriene, mener Cotula.

Listen over negative konsekvenser er lang:

- Den fattige lokalbefolkningen blir ofte fratatt jord- og vannressurser som de har tradisjonell rett til.
- Kompensasjonen de tilbys, er sjelden tilstrekkelig.
- Antallet jobber som loves, er ofte overdrevet.
- Kvinner blir enda mer sårbare.
- Jaget etter landbruksjord fører til at de naturlige økosystemene endres, med tap av blant annet biologisk mangfold og økt press på ferskvannressurser.

Et hamskifte

Ifølge ILC er vi ved et veiskille, der framtiden til lokalsamfunnene på

landsbygda og lokale økosystemer står på spill.

– Hvis disse investeringene fortsetter, og kanskje til og med øker i omfang, så vil det medføre omfattende endringer. På det tidspunktet kan det være for sent å snu utviklingen. Derfor trengs det velfunderte, gode avgjørelser, sier Cotula.

Han hilser utenlandske investorer velkommen, men ønsker at de heller ville styrke og utvikle verdens 500 millioner småbønder framfor å sette dem på sidelinjen.

– Ved å satse på storskala-landbruk glemmer en hva som kan oppnås gjennom småskala-brukene. Men det finnes selskaper som satser på småbøndene – selskaper som har vært i Afrika gjennom lang tid. Det tyder på at slike modeller også kan være økonomisk lønnsomme, sier Cotula.

Stikkordene for en slik alternativ modell bør ifølge landrettighetsforskeren inkludere samarbeid, kunnskapsoverføring, forbedrede produksjonsmetoder og økt markedsadgang.

– Mitt budskap til politikerne er klart: Vurder også andre måter for å skape landbruksutvikling i sør enn at store områder med jord leies ut til storaktører. Forhåpningene som legges i disse avtalene er urealistiske. ■

– Det er et rush etter jord, sier Lorenzo Cotula, ekspert på landrettigheter.

Vil ha full oversikt over landinvesteringer

International Land Coalition skal samle informasjon om alle internasjonale avtaler om jordbruksland som inngås. Oversikten vil bli verdens mest omfattende.

I APRIL SKAL informasjonen presenteres for offentligheten i form av en matrise. Arbeidet har tatt to år, forteller prosjektleder Michael Taylor i International Land Coalition (ILC). Hovedmålet med satsingen er å skape mer åpenhet, slik at både myndigheter, lokalsamfunn og investorer får et bedre grunnlag å ta beslutninger på, sier Taylor til Bistandsaktuelte.

– Oppkjøp av land er et omfattende fenomen som kan berøre svært mange mennesker og få store konsekvenser for deres liv, framholder han.

Oversikten, som er utviklet i samarbeid med Universitetet i Bern (CDE), den tyske bistandsorganisasjonen GIZ, det franske forskningsinstituttet CIRAD og britiske Oxfam,

skal inneholde basisinformasjon om hvilke avtaler som er inngått, hvor store landområder det er snakk om, navn og nasjonalitet på investorene, samt kjøpe- eller leiesum.

Derimot kommer ILC ikke til å gå ut med omstridt informasjon, som hvorvidt folk er blitt fordrevet på grunn av landinvesteringene.

– Det vil vi ikke, først og fremst for å unngå å bli saksøkt av investorene, sier Taylor.

– En del investorer ønsker å gjøre dette ordentlig. Men å drive etisk, tar ofte mye lenger tid. Det er en av grunnene til at dette området fortsatt er så lovløst. Dessverre er landran fortsatt en riktig beskrivelse i mange tilfeller, sier Taylor. ■

Kontraktene hemmeligholdes

VESTLIGE SELSKAPER inngår helst kontrakter om landinvesteringer bak lukkede dører, viser rapporten. «International Land Deals in Africa». Institute for Environment and Development (IIED) har analysert tolv kontrakter om leie av store landområder i Afrika. Rapporten, som delvis er finansiert av Norad, viser blant annet at private selskaper, mange av dem vestlige, står for 90 prosent av landinvesteringene i Etiopia, Ghana, Madagaskar og Mali.

– Mangel på innsyn i prosessen når avtalene inngås, er en kjempeutfordring. De fleste større kontraktene om leie av jord i Afrika inngås i hemmelighet, sier IIED-forsker Lorenzo Cotula, som har ledet arbeidet med rapporten.

Flere av kontraktene er bare på et par sider, mens lokalbefolkningen ofte har blitt ekskludert fra forhandlingene. En vanlig misforståelse blant både investorer og myndigheter er at store landområder i Afrika står tomme og ubrukte, noe som ikke er tilfelle, hevder IIED i rapporten.

– Problemet er at lokalbefolkningens rettigheter ikke er nedfelt i det nasjonale lovverket, skriver IIED, som mener at dette skriver seg helt tilbake til kolonitiden, da kolonimaktene behandlet all ubebygget mark som tomt land («terres vacantes») og gjorde områdene til nasjonalt eie.

Lengden på avtalene varierer. Men avtaler som gjelder for nærmere 100 år ser ut til å være regelen snarere enn unntaket, mener IIED.

Rapporten retter også søkelys på at det er billig å leie land i Afrika. Det kan være mange grunner til at leieprisene er lave, for eksempel at investorene har forpliktet seg til å drive utvikling i lokalsamfunnene eller å bygge infrastruktur som landets myndigheter ikke har råd til. Men å leie ut jord til under markedspris er likevel problematisk, mener IIED.

– Det kan bidra til å oppmuntre jordspekulanter, særlig i lys av de lange tidsperspektivene og mulighetene til videreutleie, heter det i rapporten. ■

Fra en plantasje for dyrking av oljeplanten jatropha i Mosambik.

FOTO: SCANPIX AFP, WALTER ASTRADA

Millioner av mål jord på utenlandske hender

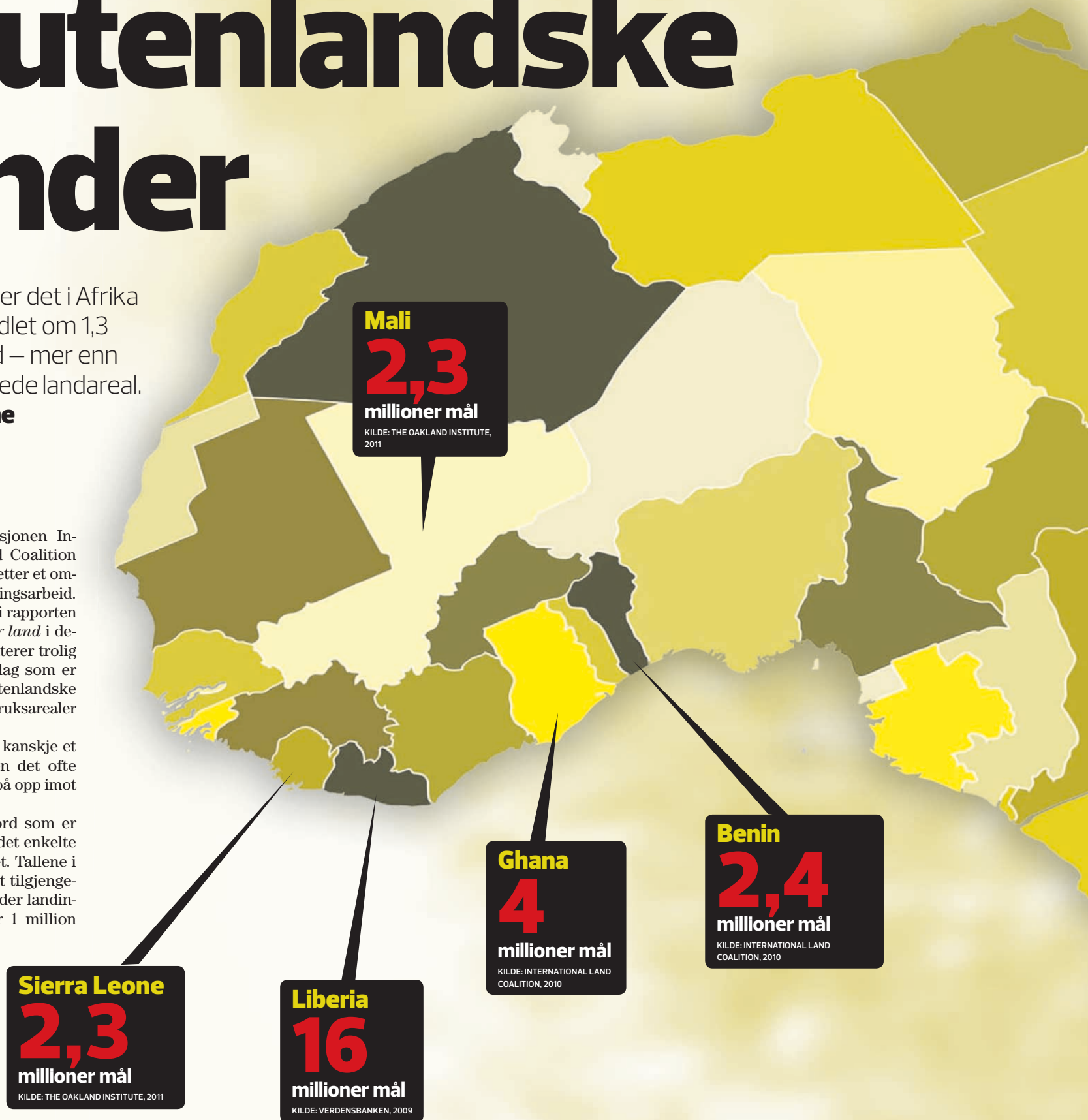
Fra 2000 til 2010 er det i Afrika alene blitt forhandlet om 1,3 milliarder mål jord – mer enn Sør-Afrikas samlede landareal.

Av Liv R. Bjergene og Bibiana Piene

Det har organisasjonen International Land Coalition kommet fram til etter et omfattende kartleggingsarbeid. Resultatene ble publisert i rapporten *Land rights and rush for land* i desember 2011, og representerer trolig de beste tilgjengelige anslag som er gjort over omfanget av utenlandske «leiekontrakter» for jordbruksarealer i Afrika.

Egentlig er «oppkjøp» kanskje et mer dekkende ord, siden det ofte dreier seg om kontrakter på opp imot 100 år.

Nøyaktig hvor mye jord som er på utenlandske hender i det enkelte land, er det ingen som vet. Tallene i kartet er basert på de sist tilgjengelige anslagene. Kun land der landinvesteringene overskrider 1 million mål, er tatt med. ■

Statens pensjonsfond utland involvert i flere utviklingsland

Ifølge Oljefondets egne retningslinjer kan det i dag ikke investere direkte i jordbruksareal. Men fondet har interesse i selskaper som har kastet seg inn i kampen om Afrikas jord.

Blant disse er den indiske matvaregiganten *Ruchi Soya Ltd.*, som kontrollerer over 250 000 mål (2.500 km²) matjord i Gambella-regionen i Etiopia, der de dyrker soyabønner. Oljefondet har 0,22 prosent av aksjene i selskapet, som er Indias største soyaeksportør.

Norske sparepenger er også plassert i det sørafrikanske selskapet *Illovo*

Sugar Ltd., som gjennom et heleid datterselskap, *Illovo Group Holding Ltd.*, nå kontrollerer nærmere 400 000 mål jord i Mali. Oljefondet eier 0,15 prosent av aksjene i *Illovo*, som også har planlagt store investeringer i land som Tanzania og Malawi, der det blant annet skal bygges fabrikker for alkoholproduksjon.

Ifølge forskning.no har Oljefondet også investert 8,3 milliarder kroner i selskaper, blant dem den britiske sukkergiganten *Tate & Lyle PLC* og det italienske oljeselskapet *Eni SpA*, som kan være mulige investorer i Sierra Leone. Men

ifølge en rapport fra det amerikanske forskningsinstituttet *Oakland Institute* er detaljene rundt disse avtalene ikke avklart.

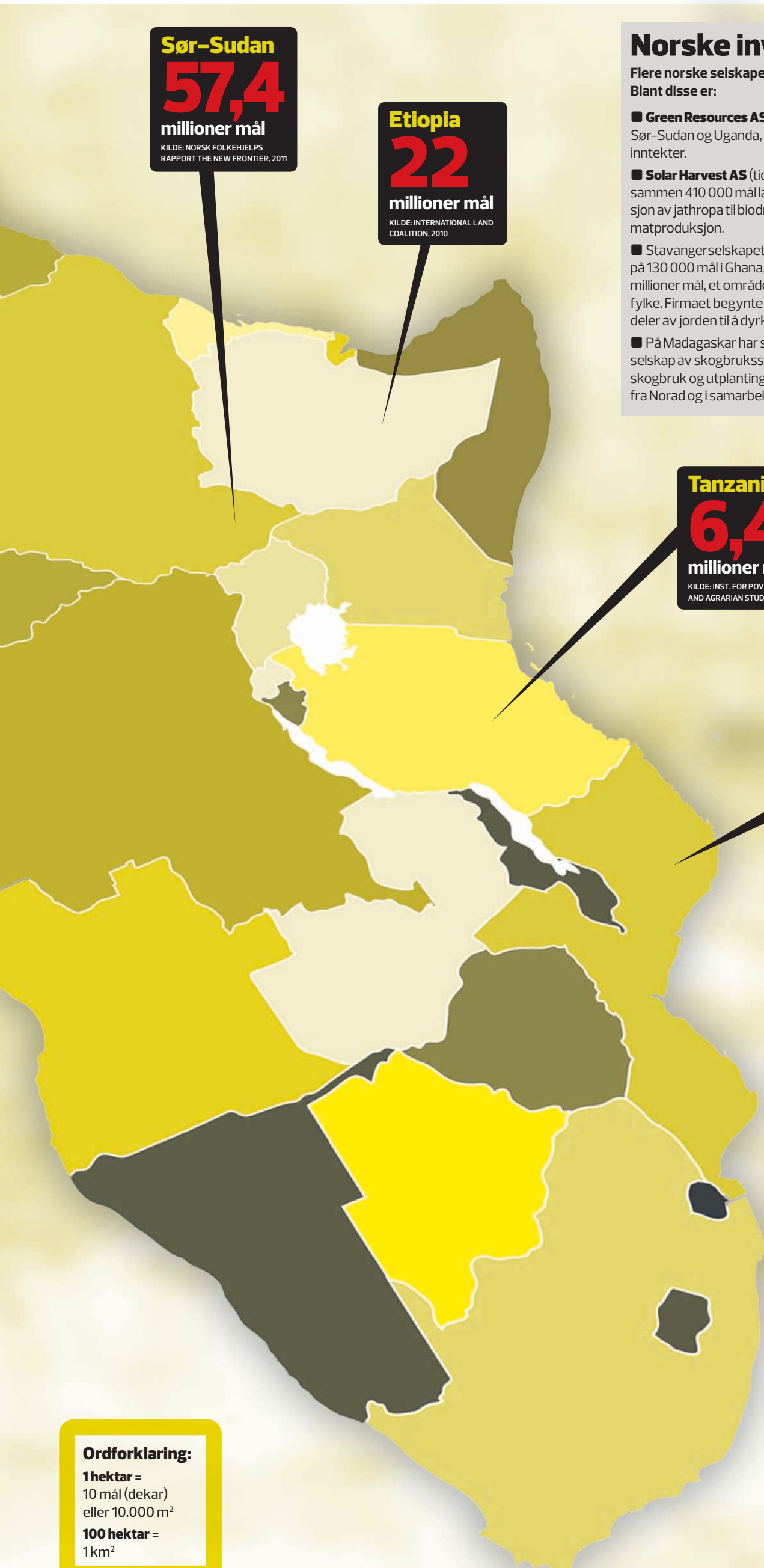
Ønsker å kjøpe.

Oljefondet eier også aksjer for 5,9 millioner kroner (tilsvarende 0,19 prosent av aksjene) i det indiske *McLeod Russel India Ltd.* Selskapet, som er verdens største teproducent, søker høsten 2011 å få leie store arealer i Øst-Afrika til teproduksjon.

I 2010 skrev Oljefondet et brev til Finansdepartementet der det tar til orde

for at både jordbruksarealer, skog og råvarer bør bli nye investeringsområder i framtida. Dette er investeringer som ofte inngår i porteføljene til andre, store, langsiktige investorer. Etter hvert som Norges Bank opparbeider seg erfaring og kompetanse fra mindre likvide investeringer i eiendom, unoterte aksjer og infrastruktur, vil det være naturlig å vurdere en videre utvidelse av investeringsuniverset, heter det i brevet.

Dersom myndighetene åpner for dette, vil det være mulig for Norge å kjøpe opp land i Afrika.

Norske investeringer i Afrika

Flere norske selskaper har kjøpt eller leid store områder i Afrika. Blant disse er:

- **Green Resources AS** satser på skogplantasjer i Tanzania, Mosambik, Sør-Sudan og Uganda, der både salg av tømmer og karbonvoter skal gi inntekter.
- **Solar Harvest AS** (tidligere BioFuel Afrika) har opsjon på drift av til sammen 410 000 mål land i Ghana. Selskapet satset i starten på produksjon av jathropa til biodrivstoff, men har etter hvert dreid mer over på matproduksjon.
- Stavangerselskapet **ScanFarm AS** (tidligere ScanFuel) har bruksrett på 130 000 mål i Ghana, samt førsterett på utvidelse på til sammen 4 millioner mål, et område som utgjør nærmere halvparten av Rogaland fylke. Firmaet begynte med å dyrke jathropa, men har i det siste brukt deler av jorden til å dyrke mais og andre matvarer.
- På Madagaskar har selskapet **Mada Woodlands**, et heleid datterselskap av skogbruksselskapet Os Skog AS, siden 2009 drevet med skogbruk og utplanting av blant annet eukalyptus og akasie, med støtte fra Norad og i samarbeid med Fredskorpset.

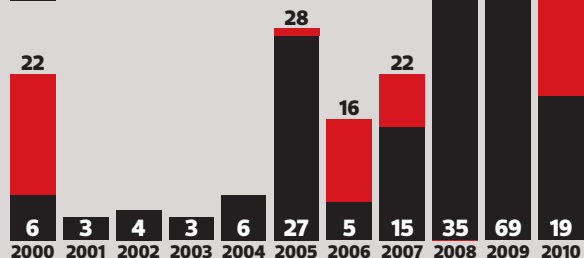
Ordforklaring:

1 hektar =
10 mål (dekar)
eller 10.000 m²
100 hektar =
1 km²

Globale leieavtaler for landbruksareal

i millioner av mål

■ OFFENTLIGGJORTE TALL
■ BEKREFTEDE TALL

Oversikt over globale avtaler om leie av landbruksareal der utenlandske selskaper inngår langsiktige leieavtaler.

Obs! Avtaler som er inngått i 2011, er ikke tatt med i oversikten. Avtaler der det ikke er kjent hvilket år de er inngått, er heller ikke tatt med. (Tallene samsvarer av slike grunner ikke helt med totaltallet i ILCs hovedrapport.)

KILDE: INTERNATIONAL LAND COALITION, RAPPORT 2011

8 Tema **JAKTEN PÅ JORD**

■ UGANDA

Ny leieavtale skaper frykt

Tusenvise av innbyggere i det tidligere konflikterjede Nord-Uganda risikerer å miste tilgang til jord etter en rettskjennelse. Det er høyesterett i Gulu som har gitt det østafrikanske forretningskonsernet Madhvani Group retten til å leie 400 000 mål landbruksjord i Amuru-området til dyrking av sukkerrør. I tillegg er en tidligere general og en tidligere tjenestemann i distriktadministrasjonen blitt tildelt i alt 17 000 mål.

Dommeren i saken begrunner avgjørelsen med at det er et stort behov for investeringer og at ingen

bor i området. Innbyggerne kaller på sin side kjennelsen «uakseptabel», og peker på at mange nettopp har kommet seg ut av flyktningleirene og ennå ikke har fått etablert seg på sine tradisjonelle hjemsteder.

– Å dyrke jorda er vår eneste mulighet til å få mat på bordet og få sendt barna på skole, sier en lokal småbonde.

Lokalbefolkningen, som i hovedsak er medlemmer av acholi-stammen, sier de ikke har blitt konsultert av selskapet om landinvesteringene. (Kilde: Sunday Monitor)

■ UGANDA

Anklager om «jordran»

I Uganda har kontoret for Ombudsmannen sagt at de vil foreta uavhengige granskninger for å se om alvorlige anklager om jordran er berettiget. Som et ledd i dette vil det bli etablert en granskingskommisjon.

Britiske Oxfam er blant dem som har presset på for å få på plass en slik uavhengig kommisjon. I september i fjor avdekket de hvordan det britiske skogselskapet New Forest Company sin Uganda-satsing har medført tap av jord og eiendom for 22 000 mennesker i Kiboga og Mubende-distriktene. Selskapet har sagt at de vil delta aktivt i kommisjonens arbeid.

Ombudsmannen, som skal fungere som sivilbefolkningens beskytter og

klageorgan, vil nå bruke seks måneder på å få klarhet i hva som har hendt. Deretter vil det bli utarbeidet en rapport hvor klageinstansen gir sin fremstilling av hva de mener har skjedd, og gir råd om hva som skal skje framover. Disse rådene skal alle parter i konflikten være enige om.

Oxfams direktør Barbara Stocking mener avgjørelsen om en granskingskommisjon er viktig:

– Dette er et viktig skritt framover for å gi de tusenvise som har lidd overlast en stemme. Vi håper at prosessen gir lokalbefolkningen den oppreisningen som de fortjener, sier Stocking.

(Kilde: Oxfam)

■ TANZANIA

Trekker seg ut etter bråk

Universitetet i Iowa har trukket seg helt ut av samarbeidet med det amerikanske selskapet AgriSol Energy og avtalen om en større, omstridt landinvestering i Tanzania. Rektor ved universitetet begrunner beslutningen om å trekke seg ut med at de er lei av å bruke tid og energi på å oppklare misforståelser om sin rolle i prosjektet.

Den omstridte landinvesteringen dreier seg om i alt 3,2 millioner mål

landbruksareal i Rukwa-regionen vest i Tanzania, der selskapet hadde planer om storskalaproduksjon av mat og jatropha til biomasse.

Ifølge det frittstående amerikanske instituttet Oakland Institute risikerer 162 000 tidligere flyktninger fra Burundi, som har etablert seg i området, å bli tvangsflyttet dersom avtalen går igjennom.

(Kilde: Oakland Institute)

■ LIBERIA

Fredsprisvinner må ordne opp

I Liberia kjemper flere hundre landsbyer mot en avgjørelse fra april 2010. Det malaysiske selskapet Sime Darby Plantation fikk den gang lov å etablere en plantasje for palmeolje i de to regionene Bomi og Grand Cape Mount.

Nylig søkte selskapet om å utvide plantasjeområdet. Selskapets aktiviteter og videre planer har vakt sterke protester. Liberias president Ellen Johnson Sirleaf mottok i januar år et brev om at landområdet må gis tilbake til lokalbefolkningen.

– Myndighetene må ikke tillate at dette selskapet langsomt tar livet av oss. Denne jorda tilhører oss. Vi ble født her og føder våre barn her. Dette er det eneste stedet vi kjenner, sier Mary Freeman (42) fra landsbyen Sinje.

Kritikerne mener at lokalbefolkningen ikke er blitt konsultert, men er blitt fratrukket jorda. De frykter at langtidsleie av store landområder på

sikt kan bidra til å destabilisere landet som fortsatt sliter med dype sår etter langvarig borgerkrig.

Nylig besøkte president og fredsprisvinner Ellen Johnson Sirleaf det omstridte plantasjeområdet. Hun innrømmet at myndighetene burde ha håndtert forhandlingsprosessen overfor lokalbefolkningen bedre.

– I dette tilfellet ble det gjort mange feil. Det burde ha vært grundigere konsultasjoner med lokalbefolkningen. Nå må feilene rettes opp, sa presidenten.

Samtidig som den liberianske presidenten lovet å rette opp feilene, så understreket hun at de vedtakene om leieavtaler som var blitt inngått, ikke kan gjøres om.

Presidenten lovet imidlertid å bidra til at lokalbefolkningen skulle gis fortrinn om jobb på den omstridte plantasjonen. (Kilde: IRIN/GRAIN)

Etisk regelverk utsatt igjen

Siden 2008 er det blitt jobbet for å få på plass et etisk regelverk for landinvesteringer. Men inkluderende prosesser tar tid. Imens skifter stadig mer jord i utviklingsland eier. **Av Liv R. Bjergene**

David Hallam, FAO-leder

– Ja, det er frustrerende. Min største bekymring over at dette trekker i langdrag, er for dem som betaler prisen:

De fattige i Afrika, sier David Hallam, leder for markeds- og handelsavdelingen i FNs mat- og landbruksorganisasjon, FAO.

Han har ledet arbeidet med å få på plass etiske kjøreregler for landinvesteringer – en prosess hvor FN og Verdensbanken jobber sammen med frivillige organisasjoner, utenlandske investorer og myndigheter i Sør.

På FAOs mattoppmøte i 2009 sa Hallam at han håpet at regelverket kunne være på plass i 2010/2011. Deretter var siktemålet å få behandlet saken i forbindelse med møtet i FAOs komité for matsikkerhet i oktober i fjor. Skuffelsen var stor da behandlingen ble utsatt.

– Ja, jeg var skuffet. Nå er siktemålet slutten av 2012, kanskje 2013. På lang sikt kan imidlertid et detaljert regelverk som samtlige støtter opp om være verdt å vente på, sier Hallam.

Frivillig eller bindende?

Et av stridstemaene er hvorvidt reglene skal være frivillige å følge opp eller om de skal gjøres bindende. NGO-miljøet ivrer for sistnevnte, og frykter at normgivende, frivillige regler vil være for svake til å ha reell innflytelse på utviklingen.

Det er ikke Hallam enig i.

– Vi mener at et frivillig regelverk vil ha positiv effekt.

Dersom behovet for mat skal møttekommes, må det ifølge FAO investeres 83 milliarder dollar i landbruksutvikling årlig fram mot 2050. Dette investeringsgapet kan ikke fylles av utviklingslandene alene.

– Andre finansieringskilder er ikke nok, fastslår Hallam.

Det store spørsmålet er imidlertid: Hvordan sikre at de utenlandske investeringene gir en positiv effekt – både for investorer, for lokalbefolkningen og for miljøet.

– Vi jakter på de gode eksemplene, sier Hallam.

Styrk småbøndene

Hallam har tro på at alternative forretningsmodeller vil være interessante – også for utenlandske investorer.

– Ja, feltundersøkelser viser at slike inkluderende modeller fungerer bra. Investorer er opptatt av ryktet sitt. De vil ikke bli forbundet med «jordran».

– Jeg får stadig tilbakemelding om at investorer frykter for sitt rykte, og derfor unngår å investere i afrikansk landbruk. Dette er en kjempetvordring. De eneste som taper på dette, er afrikanerne.

Korrupte politikere

Det svakeste leddet for gode vinn-vinn-løsninger knyttet til landbruksinvesteringer er ifølge Hallam utviklingslandenes egne myndigheter.

– Ja, det største hinderet er dårlig styresett i utviklingsland. Investorene forventer at myndighetene i det landet de ønsker å investere i, snakket på vegne av befolkningen. Derfor er det helt avgjørende at myndighetene i utviklingsland foretar avgjørelser som er til det beste for befolkningen.

– Men i dag ser vi på kontrakter på langtidsleie av jord over 99 år som kun er på en halv side. Som en av investorene som har leid mellom 100 000 og 200 000 mål i Etiopia uttrykte: Den kontrakten jeg har med han som har ansvaret for oppvarmingsanlegget mitt hjemme, er langt mer komplisert enn denne, sier Hallam. ■

«Jeg får stadig høre om investorer som frykter for sitt rykte, og derfor unngår å investere i afrikansk landbruk.»

David Hallam, FAO-talsmann

FOTO: ILLUSTRASJONSFOTO SCANPIX/REUTERSFOTO.

Mot løfter om velstand har det norske selskapet Green Resources skaffet seg kontroll over store skogområder i Afrika. I Tindilo i Sør-Sudan begynner trærne å komme opp. Justin Konga er det norske selskapets plantasjesjef i Sør-Sudan. FOTO: BIBIANA PIENE

Et stort stykke Norge

Med løfter om utvikling i bytte mot leiekontrakter har norske Green Resources satset over 600 millioner kroner på å plante trær i Afrika. I dag er de regionens største skogselskap. **Av Bibiana Piene**

Sakte, men sikkert de siste 17 årene har Green Resources ervervet seg leiekontrakter på stadig større landområder i fire land i Afrika – Mosambik, Sør-Sudan, Tanzania og Uganda. Med god hjelp av bistandsmillioner og billige lån fra utviklingsbanker kontrollerer selskapet i dag til sammen 4177 kvadratkilometer afrikansk jordbruksland, et område nesten like stort som Akershus fylke – eller med andre ord: Et stort stykke Norge. I dag er GR det største skogselskapet på det afrikanske kontinentet.

Tidlig ute

Bak det norske firmaet står den tidligere finansanalytiker Mads Aspren, som allerede i 1995 fikk ideen om å utvikle skogsdrift i Afrika. Store områder sto tomme, avskogingen var enorm, mens kontinentet skrek etter tømmer. Aspren etablerte selskapet Fjordgløtt (senere Tree Farms), som skiftet navn til Green Resources i 2007. I 1996 ble de første «pilot-plantasjene» opprettet i Uganda og Tanzania.

I 2003 ble det fortgang i sakene: GR kjøpte det statlige sagbruket Sao Hill i Tanzania, som Norad hadde brukt nærmere 300 millioner bistandskroner på å bygge opp. Pris: 1,2 millioner dollar – eller om lag 7 millioner kroner.

Fem år senere, i 2008, hadde sagbruket en nettoinntekt på mer enn 50 millioner kroner, ifølge et notat selskapet har sendt til Norad.

Samtidig blir selskapets plantasjer utvidet. I stadig flere land plantes rekker med eukalyptus, furu og teak ut i høyt tempo. De skal bli til telefonstolper, eksklusive møbler, kull og biomasse. I tillegg skal store skogområder få stå og slurpe i seg CO₂, som skal omregnes til karbonkreditter og klimavoter.

GR er allerede blitt store på det frivillige kvotemarkedet og omsatte i 2010 klimavoter til bedrifter for

«The company believes investments in the areas where it operates should yield at least 20–25 % return on equity, compared to a return target of 8–12 % or lower for traditional forest investment companies and carbon funds in the main global markets»

greenresources.no

Les mer

om selskapet Green Resources på sidene 10–17.

nærmere fem millioner kroner. Norske myndigheter har som en start forpliktet seg til å kjøpe omlag 390 000 klimavoter fra en av selskapets plantasjer i Tanzania til 4 euro stykket, i overkant av 12 millioner kroner, dersom plantasjen får klimasertifisering av FN. I fjor fikk den første av selskapets plantasjer en slik godkjenning. Med årene ser selskapet mer og mer ut som en bedriftsøkonomisk suksess. I 2010 ble GR priset til 1,8 milliarder kroner, ifølge Finansavisen.

Milliarder

Mads Aspren, som selv eier 22 prosent av GR, har fått følge av kjendisinvestorer som Kjell Inge Røkke og Tom Vidar Rygh, som eier henholdsvis 4 og 7,4 prosent av selskapet. Den største eieren med 29 prosent er det britiske investeringsfondet Phaunos Timber Fund, registrert i skatteparadis Guernsey, som har investert nærmere 100 millioner dollar i Green Resources.

Til nå har GR satset over 600 millioner kroner på skogplantingen. De neste årene skal investeringene opp i det mangedobbelte – om alt går etter planen. I Mosambik alene, der det norske selskapet har planer om å bygge Afrikas mest moderne sagbruk, er prislappen som er satt på investeringene, bortimot 13 milliarder kroner.

Men om kostnadene har vært og vil bli store, kan investorens risikovilje vise seg å være vel verd pengene. På sine nettsider lover GR sine aksjonærer en årlig avkastning på solide 20–25 prosent, langt over det som er vanlig i skogbransjen.

GRs leieavtaler

- Tanzania: 1000 km² (1 million mål)
- Uganda: 118 km² (118 000 mål)
- Mosambik: 1260 km² (1,3 millioner mål)
- Sudan: 1798 km² (1,8 million er mål)
- 220 km² skog er foreløpig plantet
- I 2010 hadde selskapet 5 300 ansatte

Vinn-vinn?

Slike prosjekter er det miljø- og utviklingsminister Erik Solheim og nærings- og handelsminister Trond Giske vil se flere av i Afrika. Budskapet fra de to politikerne er enkelt: Norske investeringer kan gi en positiv effekt både for næringslivet og lokalbefolkningen og skape utvikling. Med andre ord: «Vinn-vinn».

Men er det så enkelt? Hva får den afrikanske lokalbefolkningen igjen for å gi fra seg jorda si?

Bistandsaktuelt har besøkt to av Green Resources' nyeste prosjekter, i Niassa i Mosambik og Tindilo i Sør-Sudan. Reportasjene herfra viser at veien til suksess kan være full av snublesteiner. *Hvem sine interesser blir best ivarettet? Hvem vinner mest på investeringene? Hvordan sikres arbeidernes rettigheter? Og hvordan går selskapet fram for å skaffe seg kontraktene?*

Dette er litt av historien om den største norske landinvesteringen i Afrika og suksessens skyggesider. ■

Luftige løfter på landsbygda

Green Resources lovte velstand og utvikling i bytte mot lukrative kontrakter om landarealer på den afrikanske landsbygda. I Mosambik strever de med å innfri. **Av Liv R. Bjergene, i Mosambik**

Aret er 2002. Et fly innleid av et norsk selskap følger en opptegnet rute fra kysten nord i Mosambik og innover i landet. På flykroppen er det påmontert et kamera, som fanger inn de mange landsbyene med stråtak og småbønder som jobber på den karakteristiske, røde jorda. For hver tredje kilometer knipses et bilde.

Sammen med satelittbilder danner bildematerialet senere utgangspunktet for forhandlinger med lokale småbønder om å få leie jorda deres. På motsatt side av bordet sitter en gruppe nordmenn og deres lokale representanter. De representerer det som senere skal bli Afrikas største skogselskap, Green Resources.

Det norske selskapet ender med å satse på to regioner: Nampula og Niassa.

Folkemøter

Det blir opprettet kontakt med mosambikiske myndigheters representant på lokalplan, distriktsadministratoren, som snakker med lokale høvdinge og kaller inn til folkemøter.

– Bare for Lurio-prosjektet i Nampula forhandlet vi med lokalbefolkningen i fire-fem måneder – i til sammen 61 lokalsamfunn, sier Green Resources landdirektør i Mosambik Arlito Cuco.

Lurio-prosjektet er på nesten 1,3 millioner mål og er det største skog-

«Bare for Lurio-prosjektet i Nampula forhandlet vi i fire-fem måneder – i til sammen 61 lokalsamfunn»

Arlito Cuco,
GRs landdirektør i Mosambik.

prosjektet som er blitt igangsatt i Afrika. Årlig leie for jorda: 10 øre per mål.

– Etter at forhandlingene var ferdig, danset folk. De håpet at vi ville komme tilbake, at vi ikke bare kom med tomme løfter, sier Arlito Cuco.

Venter på lønn

Det er stekende varmt på Lurio-plantasjen. Arbeiderne har tatt pause fra den tunge jobben å rydde landskapet slik at det kan plantes eukalyptustrær. Stemningen er munter: Det er lønningensdag. En etter én får landarbeiderne utbetalt månedslønnen på drøyt 400 kroner, inklusive sykeforsikring.

– Jeg har jobbet her i litt under ett år. Det er første gang jeg har hatt lønnet arbeid. Jobben har gjort det mulig for meg å kjøpe klær og utbedre huset mitt, sier trebarnsfar Nuro Raciél (28).

Men ikke alle arbeiderne er like fornøyde. Noen ber om et møte med Green Resources leder for Nampula-provinsen, José Paulo. Under skyggen av et tre reises det flere kritiske spørsmål mot selskapet:

– Hvorfor kommer lønnen vår 15 dager for sent? spør Arunjo Martins.

Tålmodighet!

Paulo forklarer at det tar tid i bank-systemet å få overført penger fra Norge til Maputo.

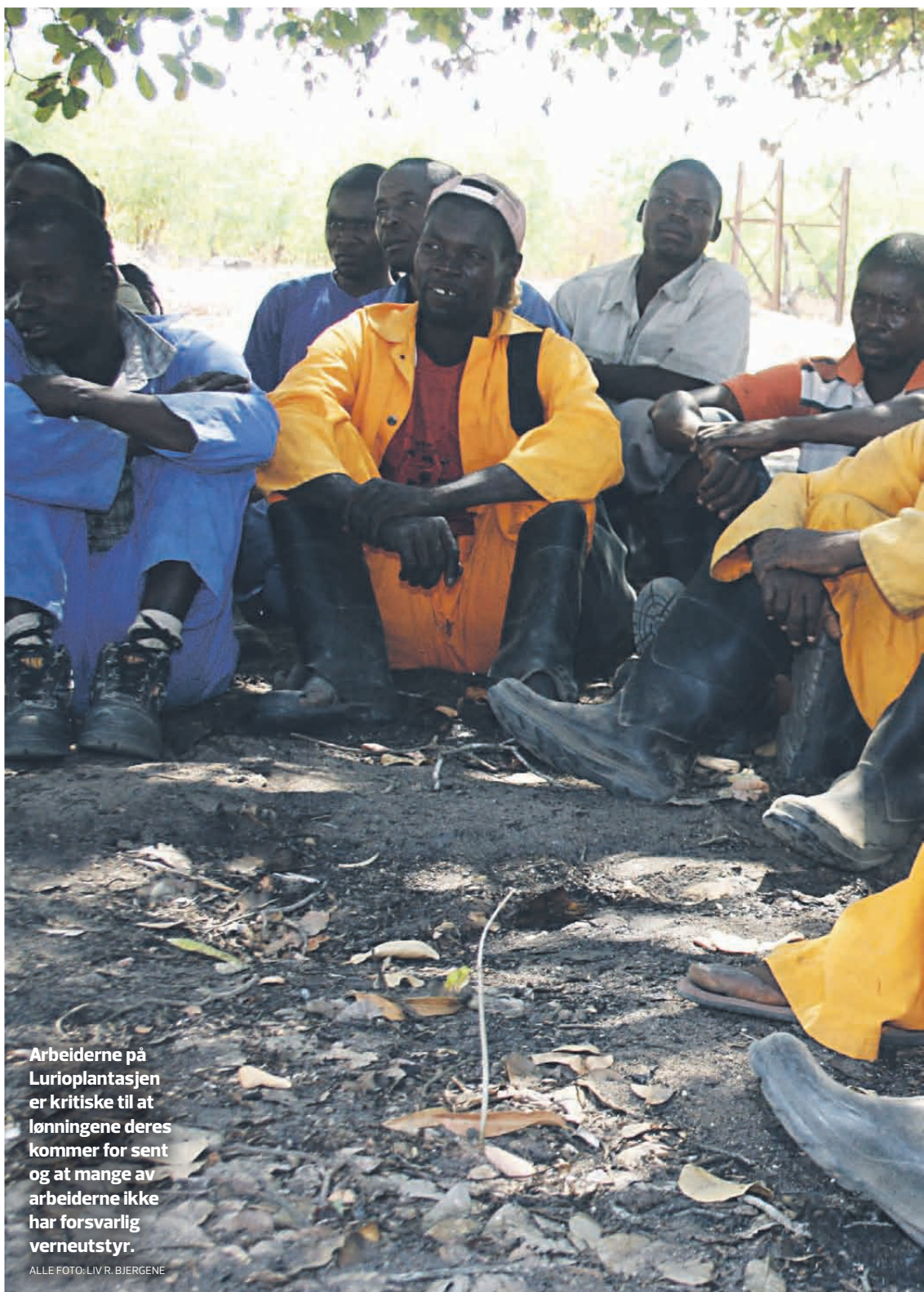
– Men vær tålmodige, vi skal ordne opp i dette. Alt skal være i orden nå.

Til Bistandsaktuelt forklarer han at det har vært en utfordring for alle at lønningene er blitt utbetalt sent. Penger vokser ikke på trær – i hvert fall ikke i en oppstartfase.

Martins reiser seg igjen. Han har flere spørsmål.

– Mange av de nyansatte har ikke verneutstyr, og vi som har vært her over ett år ble lovet nytt utstyr, sier han.

Støvler med hull i og sandaler løftes over hodet som bevis for den

Arbeiderne på Lurioplantasjen er kritiske til at lønningene deres kommer for sent og at mange av arbeiderne ikke har forsvarlig verneutstyr.

ALLE FOTO: LIV R. BJERGENE

José Paulo, leder for GR i Nampula.

dårlige beskyttelsen mot skarpe macheter og giftige slangebitt.

– Vi vil prøve å få tak i det så fort som mulig, men dette utstyret må kjøpes i Maputo. Jeg har bestilt 500 par støvler for flere måneder siden, men jeg har ikke fått det, betyr Paulo.

Usikker arbeidsplass

På Green Resources andre satsingsområde i Mosambik, Niassa-provinsen, er slanke kvinnearmer i gang med å sette ørsmå furustiklinger ned i jorda. Til sammen 40 personer arbeider her på planteskolen i Malulu i Sanga-distriktet. 30 av disse er kvinner.

– Jeg har jobbet her siden 2007, og jeg liker jobben, sier firebarnsmor Amelia Amis (28), før hun legger til et stort «men»:

– Det er bare det at jobben her kun varer i ti måneder hvert år. Når kontrakten min går ut, vet jeg aldri om jeg får ny jobb.

Bekymret

Selv om det er flere måneder til stedets plantasjesjef skal komme med sine anbefalinger og en egen komité med arbeidere skal fatte avgjørelsen, er Amis og kollegaene hennes bekymret.

– Jeg er veldig bekymret og tenker

på det hver dag. Vil jeg være en av de heldige som blir valgt ut og får lov å fortsette?

Risikoen for at hun ikke velges ut, er imidlertid stor. Det meste av selskapets areal her i Sanga-distriktet er allerede fylt opp med snorrette rader med små furu- og eukalyptustrær. Får ikke selskapet tak i mer jord, er det kun 8000 mål igjen som kan sikre Amis og hennes kollegaer arbeid.

– Dermed trenger vi ikke så mange arbeidere. Jeg har derfor sagt at vi må senke tempoet for å sikre at arbeiderne har jobb, sier Inocencio Sotomane, leder for GRs arbeid i Niassa-provinsen.

Halvferdig skole

Sotomane har vært en krumtapp for landbruksinvesteringer i Niassa i over et tiår – først som leder for Malonda Foundation, en stiftelse som jobber for å få investorer til å satse her i Mosambiks fattigste og minst utviklede provins. I dag eier firmaet 80 prosent av Malonda Tree Farms. GRs mann i Niassa er smertelig klar over at veien til suksess i høy grad avhenger av om løftene lokalt innfris.

– Skal vi investere mer nå, så er vi nødt til å vise lokalbefolkningen at vi har gode intensjoner. Bare da kan vi

Firebarnsmor Amelia Amis har jobbet for Green Resources siden 2007. Men når kontrakten går ut om noen måneder, vet hun ikke om hun får fortsette.

Furu og eukalyptus er vannkrevende planter.

få tak i mer jord, mener Sotomane.

På en forblåst skoleplass i Malulu i Sanga-distriktet står en liten, halvferdig murbygning for seg selv i et hjørne: Et eget pc-bygg. Her skulle 580 elever ha benket seg foran nye pc-er, noe som kanskje ville ha gjort ungdommene her i Mosambiks bak-evje litt mer attraktive på jobbmarkedet. Løftet om bygget ble gitt i 2006. Men da Bistandsaktuelt i fjor høst besøkte Malulu, manglet det både innvendig gulv, vegger, elektrisk strøm og inventar.

– Jeg er litt engstelig for at det klasserommet aldri vil bli ferdig, sier rektor Arlindo Mamundo Moia.

– Det samme skjedde med skolen. Heller ikke den ble noen gang gjort helt ferdig, sier han.

Pengemangel

Green Resources' lokalt ansvarlige vet hvorfor skolen ikke står ferdig. For selv om den grønne skogen kan vise seg å bli en gullkantet investering om noen år, er situasjonen nå at pengene for det meste går ut av konto. Da blir ikke nødvendigvis gamle løfter til lutfattige småbønder prioritert først.

– Det er riktig at computerbygningen ikke er blitt ferdig. Vi lovet å få det klart i løpet av tre måneder, men

jeg mangler penger, sier Sotomane.

Han forklarer at overføringene fra Green Resources sentralt har uteblitt.

– Jeg forklarer stadig sjefene mine hvor viktig det er at vi innfrir løftene som er gitt overfor lokalbefolkningen. Så langt har vi ikke levert mye, sier Sotomane.

Konfrontert med det halvferdige skolebygget sier GRs direktør Mads Aspren at han ikke synes et slikt pc-bygg i Malulu nødvendigvis var noen god idé, men at han tror det kanskje er ferdig nå.

Ingen kontrakt

Men 50 skolepulter til grunnskolen er blitt levert. Dessuten har Green Resources forbedret infrastrukturen ved å anlegge småveier inn til plantasjonen. Disse kan også lokalbefolkningen bruke. Men hva sto det egentlig i den kontrakten som i sin tid ble inngått mellom selskapet og lokalbefolkningen?

Spørsmålet stilles til myndighetenes ansvarlige mann i Sanga, distriktsadministrator Paulino Rafael Hussa. Han er full av lovord over det norskeide selskapets satsing i provinsen, og mener at selskapet i motsetning til mange andre har en inkluderende prosess – både overfor myndigheter og lokalbefolkning.

Inocencio Sotomane, leder for GR i Niassa.

Arlito Cuco, GRs landdirektør i Mosambik.

Men kontrakten vil også han gjerne se. Den har han lett etter. På vei ut døren ringer han Sotomane for å få svar.

Høye krav

– Det ble aldri laget noen kontrakt den gangen, fastslår Sotomane.

I stedet skal alt som er blitt sagt, ha blitt skrevet ned i egne forhandlingsdokumenter i henhold til den mosambikiske landloven. Sotomane forsikrer at Green Resources ønsker å inngå kontrakter som regulerer forpliktelser og rettigheter mellom selskap, lokale myndigheter og lokalbefolkning. Men han etterlyser mer edruekrav fra lokalbefolkningen.

– De tror vi kan løse alt. Ønskelistene er kjempelange. Det er ikke økonomisk bærekraftig.

Han mener forhandlingene som ble gjennomført i 2002 var grundige og gode sett med datidens øyne.

– Men i ettertid ser vi at det er viktig at forhandlingsprosessen fortsetter. Som leder skal jeg manøvrere mellom å sikre investeringene, tilfredsstille krav fra myndigheter og lokalbefolkning. Derfor må vi ha en kontinuerlig konsultasjonsprosess, sier Sotomane.

Det kan være duket for omkamp i Mosambik. ■

GR i Mosambik

■ Green Resources (GR) har vært i Mosambik siden 2007.

■ I Nampula-provinsen har GR en avtale om å leie 1,3 millioner mål jord, kalt Lurio-prosjektet. Ved årsskiftet var det plantet trær på 6000 mål.

■ GR ønsker i tillegg å bekjempe avskoging ved å hjelpe lokale småbønder og selskaper med å plante 540 000 mål skog.

■ Lurio-prosjektet tar mål av seg å sysselsette 12 000 mennesker og bidra med fem prosent av Mosambiks brutto nasjonalinntekt. Samlede investeringskostnader anslås til 13 milliarder kroner.

■ I GRs andre satsingsområde, Sanga og Lichinga i Niassaprovinsen, hadde GR opprinnelig en plan om å leie 423 380 mål med jord. 390 000 av disse målene tilhørte i utgangspunktet Malonda Tree Farms, som nå er 80 prosent eid av GR.

■ GR jobber nå overfor myndighetene og lokalsamfunn for å få leie også de resterende 330 000 målene.

12 Tema **JAKTEN PÅ JORD**

I seks år har landsjefen for Green Resources i Sør-Sudan, Ingebrigt Mollan, forsøkt å få gigantprosjektet i Tindilo på beina. Så langt har han ikke lyktes.

ALLE FOTO: BIBIANA PIENE

Drømmen om Tindilo

Norske Green Resources har satset millioner på å etablere en av Afrikas største skog-plantasjer i Tindilo i Sør-Sudan. Men manglende bistandsstøtte kan sette en stopper for prosjektet.

Av Bibiana Piene, i Sør-Sudan

Mannshøyt elefantgress piser mot vinduene på pick-upen som strever seg langs en knapt farbar landevei i Sør-Sudan. Kilometer for kilometer bærer det lengre og lengre inn i bushen. Omsider når vi målet: Tindilo. En liten landsby ved et lite fjell i Afrikas yngste nasjon.

Her har Green Resources brukt mer enn seks år og over sju millioner

kroner på å etablere det som skulle bli en av de største skogplantasjene samt vernet urskog i Afrika. Her, på et område ti ganger større enn Bærum, skulle 1500 menn og kvinner få arbeid med å plante ut teak og eukalyptus. Her skulle det investeres 300 millioner kroner de neste årene. Her skulle det bli skole med lærere, helseklinikk, veier, brønner, verksteder og attåtninger – i det hele tatt et bedre liv for

«Welcome you white man, with all your promises – and all your lies!»

**Høvding
Sultan Romano
Akob Fulo**

folket i Sør-Sudans bakevje.

Men i dag jobber bare en håndfull menn med å holde det verste elefantgresset unna noen få hundre mål med ungrær. Planteskolen i utkanten av landsbyen står tom og livløs for seg selv. Hovedkvarteret til Green Resources er fortsatt en samling halvratne militærtelt kjøpt på billigsalg fra et hotell i Juba.

Hva var det som gikk galt? Og hvorfor?

Begynnelsen

– Da sa høvdingen: *Welcome you white man, with all your promises – and all your lies!*

Ingebrigt Mollan, Green Resources landsjef i Sør-Sudan, smiler av fortellingen om sitt første møte med

en skeptisk lokalbefolkning i Tindilo i 2007. Det var ikke første gang hvite menn hadde kommet til Tindilo, satt i gang prosjekter, lovet gull og grønne skoger og deretter reist sin vei.

– Det skal ikke vi gjøre, sier Mollan.

Historien om GRs Tindilo-satsing starter i 2005, samme år som den sør-sudanske SPLA-geriljaen undertegner fredsavtalen med regimet i Khartoum. Avtalen som seks år senere skal gi Sør-Sudan selvstendighet. Det fruktbare og ressursrike landet har allerede fått rykte på seg som et nytt klondyke for risikovillige investorer. Blant de første firmaene som kommer er norske Green Resources. De etablerer datterselskapet Tree Farms Sudan, og starter et prøveprosjekt i Tindilo om lag 180 kilometer nordvest for Juba.

I Tindilo lever folk slik de alltid har gjort. Håpet var at Green Resources' planer om å etablere en gigantisk skogplantasje skulle skape utvikling i den avsidesliggende kommunen.

Da planene om prosjektet ble lagt fram, ble det lovet minst 1500 arbeidsplasser. I dag har Green Resources bare 20 mann på lønnslista i Sør-Sudan.

I mai i fjor undertegner landbruksdepartementet i delstaten Sentral-Ekvatoria avtalen som sikrer Green Resources kontroll over 1790 kvadratkilometer (1,79 millioner mål) sørsudansk jord i 99 år framover. Bare en juridisk ratifisering av skjøtet gjenstår.

Prisen er heller ikke noe å bli i dårlig humør av: Drøyt 4 øre per mål, eller 40 kroner per kvadratkilometer, i året, en brøkdel av hva jord koster i andre deler av verden.

Risikofyllt

Men å investere i Sør-Sudan, med sine svake institusjoner og skyhøy korrupsjon, er et høyrisikoprojekt. Green Resources vil ikke bære risikoen helt alene. De sender en søknad til Norad om i alt 14,7 millioner kroner i bistand. Norad sender en saksbehandler nedover for å vurdere prosjektet.

Saksbehandleren kommer tilbake full av tvil. Hvilke regler gjelder egentlig i Sør-Sudan, og er de fulgt? Hvem kommer til å tjene mest på investeringen? Skjønner lokalbefolkningen hva det

er de har gitt seg ut på? I et notat Bistandsaktuelt har fått tilgang til, skriver saksbehandleren at folk i Tindilo har urealistiske forventninger til prosjektet.

– Om dette skyldes at de er blitt forespeilet gull og grønne skoger, vites ikke, skriver saksbehandleren i notatet, der det videre heter at hensynet til plantasjens behov synes å ha forrang.

Men det største spørsmålstegnet settes ved et mulig samrøre mellom butikk og politikk: I det første styret til TreeFarms Sudan fikk nøkkelpersoner i den sørsudanske forvaltningen plass, blant dem Sør-Sudans landbruksminister og landets skogdirektør.

Der satt også investeringsdirektøren i delstaten Sentral - Ekvatoria, Joseph Kulang. Han er den som til sjuende og sist anbefaler hva slags investeringer som skal godkjennes i delstaten.

– Vår oppgave er først og fremst å hjelpe investorene med å promotere de fordelene investeringene har overfor lokalsamfunnene, sier Kulang. Han er selv fra Tindilo og satt som leder av kommunens styringskomité

Høvdingen i Tindilo, Sultan Romano Akob Fulo

som skulle vurdere plantasjeplanene. Siden mesteparten av all jord i Sør-Sudan tilhører lokalbefolkningen, må de i utgangspunktet godkjenne alle avtaler om utleie.

– Min oppgave i styret var å sikre interessene til folket i Tindilo, sier han.

– Du følte aldri at det ble noen interessekonflikt?

– Konflikt? Nei, nei.

Ingebrigt Mollan vil ikke kommentere notatet.

– Vi har vært veldig nøye med å gjøre alt etter boka. Men dette er et splitter nytt land, og ofte mangler den nødvendige ekspertisen, understreker han. Etter Norads besøk ble imidlertid styremedlemmene byttet ut.

Giver-nei

Våren 2011 vender både Norad og UD tomme ned for søknaden fra Green Resources.

– Det synes vi er skuffende, særlig med tanke på hvor viktig Sør-Sudan er for Norge. Vi trodde vi kunne spille en fornuftig rolle der, sier Green Resour-

ces' direktør Mads Asprem. Selskapet har besluttet å innstille alle nye investeringer inntil videre. Prosjektet skal enn så lenge holdes i live på lavbluss.

– Vi tenkte kanskje for stort, erkjenner Asprem.

Også Ingebrigt Mollan er skuffet.

– Sør-Sudan har et kjempepotensial for både landbruk og skogbruk og trenger risikovillige investorer, framholder han.

Problemet er at ratifiseringen av skjøtet har latt vente på seg. Det kan være grunnen til at givene har sagt nei til å støtte prosjektet.

– Det tar tid å få dette på plass fordi Sør-Sudan mangler folk med kunnskap på alle nivåer. Men vi skal greie det, sier Mollan.

Lønnsomt

I Tindilo prøver plantasjesjef Justin Konga, som tidligere jobbet i Sør-Sudans skogforvaltning, å holde de 1700 målene som til nå har blitt beplantet, i hevd.

– Hvor mye penger kunne dere egentlig ha tjent på dette? →

14 Tema **JAKTEN PÅ JORD**

Investeringsdirektøren i delstaten Sentral-Ekvatoria Joseph Kulang satt på begge sider av bordet da sørsudanske myndigheter ga Green Resources grønt lys til å etablere den enorme skogplantasjen i Tindilo.

← Hjemmen til plantasjesjefen begynner å tikke. Han regner høyt: 1.600 trær blir plantet per hektar. Dersom halvparten overlever og man feller 40 hektar i året, blir det 32 000 trær som det kan lages telefonstolper av.

– Disse kan selges for 1000 sørsudanske pund per stykk, sier Konga. Det blir 32 millioner pund, eller nærmere 60 millioner kroner. I året. Og da er mulige attåtnæringer som karbonkreditter,

kullproduksjon, eller bistand til skogbevaring (REDD+-midler, journ.anm.) ikke tatt med i regnestykket. Det burde være all grunn til å se lyst på framtidsutsiktene, mener Konga.

– Vi må bare smøre oss med tålmodighet en fem års tid. Da kan vi begynne å høste trær til kullproduksjon, og da vil prosjektet gå rundt økonomisk. Senere vil vi tjene masse penger, sier han.

Framtid på vent

På den åpne plassen midt i Tindilo peker to gamle stridsvogner rustent på hverandre. Krigen er over, men framtida lar vente på seg. I utkanten av landsbyen sitter overhøvding Sultan Romano Akob Fulo i Tindilo under et tre. Life is good, står det på genseren han har på seg. Den har han fått av Green Resources.

Høvdingen synes ikke det er noe problem å avgi jord til de hvite investorene.

– Det er nok land, sier han.

– For fire år siden hilste du selskapet «velkommen med alle deres løfter og løgner?»

– Nei, det kan jeg ikke huske å ha sagt. Det ville ikke ha sømnet seg, sier Fulo.

– Men det kan se ut til at du fikk rett?

– Vel. Vi vil klare oss uansett. Det har vi gjort før. ■

Tindilo-prosjektet

■ Startet i 2006 av Green Resources datterselskap TreeFarms Sudan Ltd.

■ Avtale om å leie 1,79 millioner mål (1790 kvadratkilometer) undertegnet i 2011.

■ Ifølge planene skal 450 000 mål beplantes med teak og eukalyptus. 1,35 millioner mål urskog skal brukes til karbonfangst.

■ Green Resources har regnet ut at skogen kan fange nærmere 15 millioner tonn CO₂ i løpet av en 30-årsperiode.

■ Til nå har selskapet satset 7,1 millioner kroner på prosjektet

Kritiserer planene

De storstilte Tindilo-planene til Green Resources blir møtt med kritikk fra flere hold.

– AT ET UTENLANDSK selskap skal ha kontroll med et så stort område i 99 år, nei, det er alt for lenge, sier distriktsadministratoren i Terekeka-distriktet, som omfatter Tindilo, Clement Maring.

– Du må ha klart for deg at befolkningen i Tindilo er analfabeter. De er lette å manipulere. Jeg tror de er blitt manipulert av eliten, de intellektuelle, sier han.

Også Norsk Folkehjelp har stilt seg kritisk til prosjektet, særlig til prisen Green Resources betaler for å leie jorda.

– Prisen reflekterer ikke det landet

er verdt, sier prosjektleder Jamus Joseph i Folkehjelpe. Organisasjonen har engasjert seg sterkt i spørsmålet om landinvesteringer og lanserte i fjor rapporten A New Frontier, som viser at nesten en tidel av Sør-Sudan i dag kontrolleres av utenlandske investorer. En av de største er Green Resources.

– Vårt viktigste ankepunkt mot investeringene er faren for at folk blir drevet bort. Befolkningen dobler seg hvert 25. år. Om 99 år vil det bo mange, mange flere i Tindilo. Hvor skal de gjøre av seg dersom nesten hele området skal stå urørt, spør Jamus Joseph. ■

– Mosambik vil brødfø hele Afrika

Mosambiks byråkrater drømmer om å forvandle verdens fjerde fattigste nasjon til et regionalt handelssenter. Lukrative muligheter skal lokke investorer til landet.

Av Liv R. Bjergene, i Mosambik

Mosambik kan bli det nye Brasil, mener direktør i Mosambiks statlige promoteringsbyrå for investeringer, Lorenzo Sambo.

– **H**vis jeg vil bli rik i en fei, hva råder dere meg til å investere i?

– Skog, sier Abdul

Cesar ved Mosambiks kommersielle landbrukssenter, CEPAGRI, uten å nøle.

– Skog er tingen. Jeg kan garantere at investeringene dine minst blir tildoblet de neste 20 årene, sier direktør Lorenzo Sambo i Mosambiks statlige promoteringsbyrå for investeringer, CPI.

De to er bare noen av Maputos mange byråkrater som skal sørge for at landets viktigste ressurs, jord, trekker til seg pengesterke investorer fra alle verdenshjørner. Over alt hvor Mosambiks president og statsminister reiser, får utenlandske investorer samme beskjed: Dere er velkomne til å investere i Mosambik. For i det afrikanske landet er i dag kun mellom seks og ti prosent av jorda i aktiv bruk. Her kan det dyrkes mat, biodrivstoff eller trær. Og under bakken frister mineralressurser.

2000 søknader

– Vi har en masse investorer som kommer. De spør om svært store landområder, sier Salvador Jossias i Mosambiks landbruksdepartements avdeling med ansvar for å overvåke landbrukssektoren. Ved utgangen av 2011 hadde Mosambik tatt imot investorer fra rundt 50 land.

Lorenzo Sambo sitter lent over et

kart over Mosambik inne på sitt luftventilerte kontor i Mosambiks hovedstad Maputo. Alle private, utenlandske investorer må avlegge det statlige promoteringsbyrået for investeringer en visitt. Bare i 2010 mottok Sambo og hans kollegaer over to tusen søknader om jord.

Stadig nye sirklene fyller kartet. De viser hvor de utenlandske investorene får tildelt jord. Sambos drøm er klar: Han vil forvandle verdens fjerde fattigste nasjon til et regionalt landbruks-senter.

– Mosambik har en lang kyststripe. Vi bygger nå landbrukskorridorer innover i landet til nabolandene som ikke har kyst. Vi ser 250 millioner regionale forbrukere. Vi kan brødfø hele det sørlige Afrika. Vi kan bli Afrikas Brasil, sier han beslutsomt, før han utvider perspektivet:

– Vi kan brødfø hele Europa. Nei, ta med Asia også!

Få problemer

De ulike offentlige kontorene som håndterer jordspørsmål i Mosambik, er ikke helt enige om hvorvidt de utenlandske investeringene skaper mye konflikter eller ikke. Ifølge CEPAGRI går det meste på skinner.

– Nå får landsbygdbefolkningen lønnet arbeid, kan bygge seg nytt hus, kjøpe seg klær, få skolegang og elektrisitet. Det leies aldri ut landbruks-jord, sier Cesar.

I denne landsbyen i Nampula-regionen lever folk i tradisjonelle hytter med stråtak og dyrker mat på små jordlapper. Nå vil myndighetene forvandle landet til et regionalt senter for landbruksproduksjon.

Med tilgang til vann, gror det meste i Mosambiks fruktbare, røde jord. Nå vil myndighetene forvandle landet til et regionalt senter for landbruksproduksjon. ALLE FOTO LIV R. BJERGENE

CPIs mann vedgår imidlertid at det å leie ut jord, ikke alltid er friksjonsfritt.

– Ja, vi har konflikter hvor folk mener at jorda som leies ut har vært deres i generasjoner. Det foregår ran av jord. Det må vi få kontroll på, sier Sambo.

Han forklarer at det er en tett dialog mellom myndigheter, investorer og ambassadene for å danne seg et bilde av investorenes intensjoner.

– Vi må vite hvem investorene er, men vi spør aldri hvor pengene kommer fra, sier han.

Når de utenlandske investorene spør om hvordan de kan få søknaden om jord godkjent, får de følgende råd med på veien:

– Ha en sterk sosial komponent, foreslå i søknaden at minst ti prosent av jorda skal brukes til matproduksjon for Mosambik og inkluder en lokal partner.

– Stor utfordring

Mosambikiske myndigheter skal overvåke de mange prosjektene i generasjoner framover – fram til 2110.

« Vi kan brødfø hele Europa. Nei, ta med Asia også! »

– Det er en enorm utfordring. Vi trenger desperat mer kapasitet for å overvåke utviklingen og øke lokalbefolkningen kunnskap om deres rettigheter, sier João Carillho i Millennium Challenge Account, et myndighetskontor finansiert med amerikanske bistandsmidler.

Den tidligere viselandbruksministeren mener at landinvesteringene kanskje går vel raskt. Men han advarer samtidig mot å demonisere de utenlandske investorene.

– I en slik omveltning vil det alltid være noen enkeltindivider som taper. Derfor er lokal kapasitetsbygging avgjørende for å sikre lokalbefolkningen rett til jord. I tillegg kan investeringene kanskje gi mulighet til lønnet arbeid.

– Produksjonsnivået må opp. Med all den fruktbare jorda som Mosambik har tilgjengelig er det en skam at noen sulter, sier Carillho. ■

Dipac Jaantilal etterlyser en langt større satsing på landets mange småbønder.

FOTO: GUNNAR ZACHRISEN

– Mangler strategi

Mosambik mangler en strategi for hvordan landet skal bli selvforsynt med mat, mener det uavhengige forskningsinstituttet Cruzeiro do Sol.

Av Liv R. Bjergene

FORSKERNE VED instituttet har vært sentrale i arbeidet med i å utvikle Mosambiks jordlov. De er kritisk til utviklingen og ser med undring på myndighetenes iver etter å satse massivt på de store landbruksprosjektene.

– Hvorfor ikke prøve ut mindre prosjekter først, for å se hvor seriøse investorene faktisk er? spør leder for instituttets avdeling for jord, naturressurser og miljø, Camilo Correia Nhandale.

Han etterlyser en helhetlig myndighetsstrategi for hvordan målsettingen om selvforsyning best kan oppnås.

– Er løsningen storskalalandbruk? Små og mellomstore landbruksprosjekter? Å skape samarbeid mellom småbønder og investorer, eller å la småbøndene arbeide for store, utenlandske selskaper?

Leder for instituttet, Dipac Jaantilal, mener det aldri er blitt satset ordentlig på landets mange småbønder.

– Mosambik har hatt høy økonomisk vekst de siste 10–15 årene, men fattigdommen er ikke blitt mye mindre. Støtter man ikke småbøndene, så kan man ikke forvente at fattigdommen reduseres, sier han. ■

Tre- kongen

Mads Asprem har plantet over 40 millioner trær og investert over 600 millioner kroner i Afrika. Men hadde han visst hva han gikk til, hadde selskapet Green Resources neppe blitt Afrikas største skoginvestor.

Av Bibiana Piene og Liv R. Bjergene, i London

Bare et fastlimt A4-ark på veggen viser at vi er på rett vei. Kontoret til Green Resources sentralt i London er nødtørftig: Et rektangulært rom med åtte skrivebord på rekke, et møtebord i den ene enden og kopimaskin i den andre. Her er det ikke mye som vitner om planlagte investeringer i milliardklassen.

– Hvor tar dere pengene fra?

– Vi reinvesterer det vi tjener i plantasjene, sier Mads Asprem. Alle tre år regner han med å gå i pluss i Tanzania, med en omsetning på sagbruket Sao Hill på rundt 100 millioner kroner.

Men aksjonærene må fortsatt finne seg i å åpne lommeboka og like før jul måtte selskapet hente inn nye 90 millioner kroner. Likevel, gründeren fra Levanger er ikke i tvil om at han etter hvert vil tjene penger på innsatsen.

– Men jeg hadde aldri startet med dette om jeg hadde visst hva som lå foran meg. Det har tatt alt for lang tid, sier han.

Skjer ingenting

I dag kontrollerer Green Resources 5.360 kvadratkilometer i Afrika, det vil si et område på størrelse med Akershus og Oslo til sammen. Men at det pågår et kappløp om Afrikas røde jord, stiller Mads Asprem seg uforstående til.

– Det skjer jo nesten ingen ting. Det er det som er realiteten. Det vi driver med, er en dråpe i havet, sier han.

– Hvordan er balansen mellom investorenes ønske om profitt og folks forventninger i de landene dere jobber?

– Dette er en vinn-vinn-situasjon, sier Asprem, som mener at utenlandske investeringer har rene kindeeffekter: De gir arbeidsplasser, innenlandsk produksjon og skatteinntekter.

I tillegg holder han fram Green Resources' miljø- og klimaprofil, der klimavoter og karbonkreditter vil bli en stadig viktigere inntektskilde. Det norske firmaet er allerede blant de største på det frivillige kvotemarkedet, og har som første selskap fått FN-godkjente kvoter (CDM) på en av plantasjene i Uganda. Norge har for

lengst forpliktet seg til å kjøpe nærmere 400 000 CDM-kvoter av Green Resources. Det vil gi inntekter på 10–12 millioner kroner.

– Hvor viktig er klimavoter og finansieringsmekanismer som REDD for Green Resources?

– Finanskrisen vil være over en dag. Da vil energiprisene, som er relatert til karbonmarkedet, øke. Utfallet av FNs årlige klimamøte i Durban før jul var overraskende positivt. CDM ble utvidet i tre år, og i tillegg ser det ut til å være enighet om at dersom de fattigste landene skal tjene på karbonkreditter, så må skogdrift være en del av dette. Fram til nå er det trist å se hvor lite Afrika har tjent på karbonfinansiering, sier Asprem. Han garanterer at 100 prosent av karboninntektene blir pløyd tilbake i det landet de er hentet ut fra i form av nye investeringer.

– Vi ser ikke på karbonkvoter som inntekter, men som investeringstilskudd. Jo mer vi tjener på karbon, desto mer vil vi plante, sier han.

– Hvor lenge er investorer i Green Resources villige til å holde ut før dere begynner å tjene penger?

– Våre aksjeeiere har en lang tidshorisont. Men vi kommer til å tjene penger, det er jeg ikke i tvil om.

Problematiske

Men å investere i Afrika er ingen lettveit vei til rikdom, understreker Asprem. Et av hovedproblemene er å håndtere forventningene i lokalsamfunnene. Løfter om utvikling i landsbyene der selskapet jobber er som regel en del av landinvesteringen. Ofte er Green Resources ansvarlig for å bygge mesteparten av infrastrukturen i landsbyene.

– Men det kan aldri bli vår oppgave å erstatte det offentlige ansvar, understreker Asprem.

«Vi vil aldri greie å beholde store landeieendommer dersom vi ikke oppfyller våre sosiale forpliktelser»

«vi kommer til å tjene penger, det er jeg ikke i tvil om»

Mads Asprem, direktør Green Resources.

FOTO: BIBIANA PIENE

Men det kan ta årevis å få et lovlig skjøte på jorda. Uten skjøte, ingen investeringer.

– Hvorfor skal vi gjøre noe som helst før vi har fått skjøte, spør Green Resources-sjefen.

– Vi er klar over at noen av lokalsamfunnene vil at vi skal gjøre ting langt raskere, men vi må være sikre på at vi har den juridiske retten til jorda. Det er store begrensninger på hvor raskt vi kan gå fram. I tillegg er utviklingsprogrammene en del av en større avtale med nasjonale og lokale myndigheter og vil bli gjennomført når avtalen er på plass.

– Blir lokalsamfunnene informert om at dette kan ta tid?

– De får jo uansett noe tilbake i form av arbeidsplasser og skatteinntekter. Men det kan være utfordrende og dyrt å finne land der det ikke kreves at folk må flytte. Samtidig vil vi aldri greie å beholde store landeieendommer dersom vi ikke oppfyller våre sosiale forpliktelser. Vi ønsker ikke at folk skal vende seg mot oss. – Mange påpeker nødvendigheten av en overordnet, strategisk plan for bruken av land for blant annet å

sikre interessene til både lokalsamfunn, myndigheter og investorer?

– Dette vil bli stadig viktigere fordi bedre bruk av jorda er ekstremt viktig for de fleste afrikanske land. I Mosambik og Tanzania kan matproduksjonen bli mer enn doblet, og det kan bli slutt på den ødeleggende avskogingen dersom jorda blir bedre brukt, sier Asprem.

– Vi var vitne til hvordan Green Resources' arbeidere i Mosambik manglet både støvler og annet verneutstyr. Hva er firmaets politikk i forhold til å følge internasjonale arbeidstakerrettigheter?

– Vi har over 5.000 ansatte, og dessverre kan det til tider skje feil, noe vi konstant jobber for å forbedre. Denne prosessen vil aldri stoppe.

– Mange arbeidere klaget over at de ikke fikk lønningene sine i tide, noe som gjorde hverdagen svært vanskelig. Arbeiderne klaget også over svært lave lønninger?

– Vår politikk er å overholde arbeidskontraktene. Vi følger alltid de nasjonale arbeidslovene og betaler aldri under den fastsatte minsteløn-

Vanskelig å følge selskapers pengestrøm

Selskaper som driver i utviklingsland, organiserer seg slik at det er vanskelig å se hva de tjener og betaler i skatt i det enkelte land. Myndighetene bør stille strengere krav om innsyn, mener internasjonal skatteekspert.

Av Liv R. Bjergene og Bibiana Piene, i London

– HVORFOR SKULLE JEG gi dere regnskapene for hvert enkelt selskap? sier Green Resources' direktør, Mads Aspren.

Han har akkurat gått gjennom hvorfor selskapet hans er organisert i ett morselskap og i alt 21 underselskaper. Men det er skralt med tilgjengelig informasjon om økonomien i de enkelte selskapene. Det gjør det vanskelig å kontrollere selskapets egne opplysninger om hvor mye Green Resources tjener og betaler i skatt i det enkelte land hvor de har aktiviteter.

Aspren avviser imidlertid at selskapsstrukturen har skattemessige årsaker.

– Nei, skattenivået har aldri hatt noe å si for hvordan vi organiserer oss. Selskapene er organisert rundt de enkelte prosjektene. Vi har til og med betalt norsk skatt på inntekter vi ikke har hatt, sier han.

Vanlig praksis

– Når et selskap sier at de betaler den skatten de skal, så vær på vakt. De fleste selskaper ønsker å betale bare et minimum av skatt. Konsekvensen er at det betales lite skatt i de landene der produksjonen foregår, sier John Christensen, leder for organisasjonen Tax Justice Network internasjonale sekretariat.

Den internasjonale skatteeksperten med 35 års erfaring understreker at han uttaler seg på generelt grunnlag og ikke om Green Resources spesielt. Men når Bistandsaktuellet legger fram selskapsoversikten over selskapsaktiviteter, og forteller hvordan vi ikke har klart å følge pengestrømmen, nikker han gjenkjennende.

– Generelt er det å organisere internasjonale selskaper i ett morselskap og mange underselskaper en

vanlig modell. Å følge pengestrømmen er vanskelig fordi det ofte bare foreligger informasjon om fortjeneste og skatt for morselskapet, sier Christensen.

Systemsvikt

Ifølge en fersk rapport fra organisasjonen Publish What You Pay (PWYP) har minst 110 milliarder dollar forsvunnet fra internasjonale oljeselskaper alene, ved at pengene flyttes innad i selskapene. Inntektene blir dermed ikke beskattet. Også Tax Justice Network eksperter har avdekket at internasjonale selskaper ofte betaler svært lite skatt i land hvor de har aktiviteter.

– Dette er en systemsvikt. Alle selskaper gjør dette, og det er ikke ulovlig. Metoden gjør det imidlertid mulig å unndra store beløp, sier Christensen.

De to organisasjonene kjemper nå for å skjerpe det internasjonale regelverket.

– Problemet er innsyn. Myndighetene bør derfor øke kravet til de internasjonale selskapene, og kreve rapportering for hvert enkelt land. Dette bør være et minstekrav for å kunne få offentlig støtte i form av bistand, sier Christensen. ■

nen. Vi opplever for øyeblikket et ekstremt tøft økonomisk klima, og har problemer med å skaffe finansiering. Dessverre har ansatte på alle nivåer fått forsinket lønn i fjor. Lønningene ute er alltid blitt betalt for de europeiske, sier Aspren.

– Hva er grunnen til at dere velger å ha sesongarbeidere i stedet for fast ansatte?

– Vi bruker kontraktsarbeidere i sesongen og kommer til å fortsette med det. Men generelt har det liten betydning for arbeiderne om de jobber på kontrakt eller permanent, mener Aspren.

Giverkritikk

Sjefen for det norske firmaet etterlyser en mer offensiv holdning fra giverne når det gjelder landinvesteringer.

– Det burde vært en prioritert oppgave for Norad å støtte planlegging, kartlegging og finansiering av infrastrukturprosjekter som vil sette disse landene i stand til å skape økonomisk vekst, fø sitt folk og innføre en mer miljøvennlig politikk.

– Milliarder av kroner brukes til

bistand hvert år, og mye mer av dette burde vært brukt til å utnytte private investeringer, noe som trolig vil gi mottakerlandet mer for pengene, utdyper han.

– Det er mange slags folk som ser etter land i Afrika, og giverorganisasjonene kan spille en veldig viktig rolle når det gjelder miljø og sosial ansvarlighet gjennom å støtte og bygge oppunder utviklere som følger internasjonalt aksepterte prosesser.

– Hvor viktig er det for et selskap som Green Resources å få støtte fra givere som Norad og Norfund?

– Det er svært viktig, og vi forventer at det vil bli enda viktigere i tida som kommer. Vi har mottatt mye gavebistand fra EU og andre organisasjoner. Men vi har fått lite bistand fra Norad, sier Mads Aspren.

Ifølge tall fra Norad har Green Resources mottatt i alt 34,7 millioner kroner i lån fra Norfund og 5,2 millioner i gavebistand fra Norad. Et lån på 4 millioner er betalt tilbake.

– Det vi driver med, er å skape utvikling. Vi håper at det vi har vist til nå, vil medføre at vi får mer støtte i framtida, sier Aspren. ■

Når et selskap sier at de betaler den skatten de skal, så vær på vakt

John Christensen, Tax Justice Network

Banket opp av kirkenes partnere

Et nordisk fond, støttet av Den norske kirke, skulle plante trær og skape arbeidsplasser i Mosambik gjennom skogselskapet Chikweti. For småbonde Elias Kidwane endte det med juling og fengsel.

Av Liv R. Bjergene, i Mosambik

Den er ikke helt enkel å se, jordlappen til Elias Kidwane (47). Etter å ha forlatt den lille hytta hans med stråtak i landsbyen Licole og krysset hovedveien til provinshovedstaden Lichinga, har vi tråklet oss på smale stier gjennom det bølgete landskapet. Jeg med sko på føttene, Elias uten. Landskapet er tørt. Stien snor seg gjennom lavt buskas. I det fjerne skimtes stramme rader med furutrær.

– Det er Chikweti-plantasjen, sier Elias.

Han forklarer at skogselskapet, som har gitt navn til plantasjonen vi kan skimte, eier nesten all jord i området.

Vinn-vinn?

Selskapet skulle plante trær og skape sårt tiltrente arbeidsplasser her i Niassa, Mosambiks fattigste og minst utviklede provins. Med andre ord: En etisk investering som både lokalbefolkningen og selskapet kunne tjene på.

Men blant mange av småbøndene i området har Chikweti-navnet fått en negativ klang. Skogselskapet med svenske og norske eiere er blitt utsatt for massiv kritikk. Ifølge anklagene skal selskapet ha okkupert jord ulovlig og fordrevet og trakassert småbønder. På forsommeren i fjor ble ledelsen både i skogselskapet Chikweti og i investeringsfondet Global Solidarity Forest Fond (GSFF) byttet ut.

Skole og mat

I det lille dalsøkket hvor jorda til Elias ligger, har Chikweti ifølge mosambisk lov ikke anledning til å dyrke. Denne jorda er såkalt våtmark. Her

gjør konstant fuktighet at det er mulig å dyrke mat, selv uten vanning. Derfor er denne jorda forbeholdt Mosambiks mange småbønder – som Elias.

– Jeg har hatt dette jordstykket siden 1986. Vi overlever på det jeg produserer her, sier han, og viser meg rundt på jordlappen på om lag et halvt mål. Det som for et utreinet øye ser ut som buskas og ugras, viser seg å skjule både bønner, sukkerrør og løk.

– Av sukkerrørene lager jeg alkohol som jeg selger lokalt. Slik har jeg klart å sende de fire barna mine på skolen, forteller han stolt. I tillegg forsørger han de tre barna til broren.

Elias henleder raskt oppmerksomheten på noen dype hjulspor som går tvers over jordet hans, før de fortsetter opp dalsøkket på den andre siden og inn i Chikweti-land – Elias' nærmeste nabo. Sporene ble ifølge bonden laget i april i fjor. Flere måneder senere er de fortsatt godt synlige.

Tatt til fange

– Selskapets folk kom til landsbyen vår for å forhandle om jord i 2009, men vi sa nei selv om vi ble lovet arbeid og andre goder. Den lokale høvdingen her i Licole inngikk imidlertid en hemmelig avtale om å sørge for at Chikweti fikk jordrettigheter. Men jeg ville ikke gi fra meg jorda mi, sier Elias.

Ifølge bonden var han alene ute på jordstykket sitt i april i fjor da en anleggsmaskin kom kjørende over bakketoppen. Elias forteller at Chikweti-formann skal ha beordret at gården hans skulle ryddes.

– Jeg nektet å gi fra meg jorda mi, og sa at det var min jord og at de måtte forhandle med meg og ikke med landsbyhøvdingen.

Deretter skal konflikten ha eskalert ytterligere. Om lag hundre Chikweti-arbeidere som oppholdt seg i nærheten, skal ha fått beskjed av formannen om å ta Elias til fange.

– De rev i stykker klærne mine, tok fra meg mobiltelefonen min slik at jeg ikke kunne tilkalle hjelp og bandt meg til slutt på hender og føtter, sier Elias, og peker på håndledd og vrist.

Noen skal også ha forsøkt å putte et «veldig farlig stoff» inn i munnen hans.

– Dette vakte imidlertid protester fordi stoffet kunne ha tatt livet av meg.

Den nåværende lederen for Chikweti, Chris Bekker, mener at det var Elias Kidwane som angrep deres plantasje, ikke omvendt.

FOTO: ANNETTE ANDERSSON.

– Vårt forhold til Chikweti er ikke godt, sier myndighetenes mann på lokalnivå, distriktsadministrator Paulino Rafael Husa.

FOTO: LIV RÖHNEBEK BJERGENE

Elias Kidwane tilhører én av Niassas mange fattige småbønder. Han viser oss sporene etter anleggsmaskinen som trengte ulovlig inn på gården hans.

Chikweti

■ I 2006 ble skogselskapet Chikweti etablert av Global Solidarity Forest Fund (GSFF).

■ Chikweti's samlede areal i Niassa i Mosambik er på 675 000 mål. Av dette er 235 000 blitt beplantet. Selskapet har søkt om ytterligere 53 000 mål.

■ I starten ga Chikweti fulltidsarbeid til 3545 personer. Nå har 1500 jobb.

For noen av småbøndene i Niassa representerer Chikweti-skiltet dårlige nyheter.

FOTOMONTASJE – FOTO: LIV RÖHNEB/EK BJERGENE

I stedet ble jeg brakt til politiet.

Der ble han anklaget for å ha ødelagt trær på Chikwetis eiendom og satt fengslet i flere dager før han ble løslatt.

Første forklaring

Da Bistandsaktuelt kontakter GSFF og Chikweti for å få deres versjon av hendelsen i Licole, får vi beskjed om at de tar historien svært alvorlig og at de vil undersøke hva som har skjedd. Det første svaret fra den nye ledelsen lyder:

«Etter intens dialog med ansatte og lokale myndigheter har vi ikke vært i stand til å finne noe informasjon om den hendelsen som du beskriver. Vi skjønner ikke hvorfor ikke den personen som du har intervjuet ikke forfulgte hendelsen via det juridiske systemet? Chikweti er et etisk selskap som overholder loven, og vi vil ha nulltoleranse for ansatte som handler på en så komplett uansvarlig måte. Vær snill å be den du intervjuet om å kontakte Chikwetis ledelse direkte.»

Elias' beretning undersøkes deretter av den nye ansvarlige for GSFFs datterselskaper – inkludert Chikweti – Chris Bekker.

– Så vidt jeg skjønner handler dette om en grensestrid, der landsbyen har bestemt seg for å flytte på den grensen som ble avtalt med oss. Bonden tok et jordstykke innenfor vår grense, og så det var hans. Deretter fikk han med seg tre andre fra landsbyen og satte fyr på mange av plantasjens trær. Derfor ble han tatt med til politiet, sier Bekker.

– Så det var Elias som angrep dere, og ikke omvendt?

– Ja, at Chikweti-ansatte skal ha angrepet ham, er ikke riktig, sier Bekker.

Andre forklaring

Noen dager senere får Bistandsaktuelt videresendt en e-post fra Charles na Mchombo i Chikweti. I april i fjor jobbet han med sosial utvikling overfor lokalsamfunnene. I dag er han ansvarlig for jordovertagelser. I mailen heter det:

«15. april 2011 ble jeg bedt om å vitne i forbindelse med en hendelse utført av småbønder i Licole. Mobben

Global Solidarity Forest Fund (GSFF)

■ Det private, etiske investeringsfondet er på om lag 680 millioner kroner og er rettet mot Afrika sør for Sahara. GSFF står bak tre skogselskaper i Afrika sør for Sahara: Chikweti Forests of Niassa og Tectona Forests of Zambezia (Mosambik), og Responsible Wood Angola (Angola)

■ Elerne av fondet er Västerås stift, den svenske Kyrkan og Den norske kirke gjennom opplysningsvesenets fond (Ovf). Ovf har som formål å skape verdier til fordel for Den norske kirke gjennom profesjonell finans- og eiendomsforvaltning.

■ Ovf har en eierandel i Chikweti på 5 prosent. Ovf sitter i GSFFs styre.

var mobilisert av Elias Guidione (stavelen av etternavnet varierer i flere dokumenter og omtaler av hendelsen, red.anm). Området som Elias Guidione pekte ut, var våtmark. Selskapet har aldri brukt området eller har fremtidige planer om å bruke jorda. Det er umulig at et kjøretøy fra Chikweti kan ha kjørt over jordstykket ettersom det er våtmark.»

Mchombo forteller at Elias og flere andre småbønder var bevæpnet med køller og macheter, og at de gikk til angrep på plantasjonen og ødela 49 hektar. Han bekrefter at noen av Chikwetis arbeidere skal ha bundet Elias og også ødelagt mobiltelefonen hans.

«Disse arbeiderne ble bøtelagt. Mobiltelefonen ble reparert og levert tilbake av politiet. Jeg er ikke kjent med at han ble drapstruet. Og hvis det er riktig, hvorfor rapporterte han ikke det til politiet?», skriver han. Ifølge Mchombo bestemte Chikweti seg for å droppe videre anklager mot Elias for å bevare et godt forhold til lokalsamfunnet og å hindre at konflikten eskaleres. Mchombo beklager at Elias i ettertid føler seg truet av selskapet. →

«De rev i stykker klærne mine, tok fra meg mobiltelefonen min slik at jeg ikke kunne tilkalle hjelp og bandt meg til slutt på hender og føtter»

20 Tema **JAKTEN PÅ JORD**

← Lokale myndigheter grep inn

Spørsmålet som aldri blir besvart, er hvor hjulsporene i bakken stammer fra og hva kjøretøyet gjorde der – på et jordstykke som er klassifisert som våtmark og som derfor er forbeholdt småbønder. Bistandsaktuelt ringer til Mchomboh og spør om han tror Elias lyver:

– Sannheten ligger kanskje et sted midt imellom. Hvis det stemmer at formannen ryddet området, så er ikke dette selskapets politikk. Hendelsen skulle i så fall ha blitt rapportert, noe den ikke er. Denne jorda er våtmark, og vi har derfor ikke lov å leie den. Trolig er Elias blitt sint på formannens framferd, og har gått til angrep på Chikwetis plantasje og arbeidere, sier Mchomboh.

Han forteller at denne formannen fortsatt jobber for Chikweti.

Etter hendelsen besøkte lokale myndigheter Licole-området og avgjorde at Chikwetis videre arbeid i konfliktområdet skulle innstilles til myndighetene finner en god løsning.

Paulino Rafael Husa er distriktsadministrator i Sanga-distriktet. Det var hans forgjenger som meklet i konflikten mellom de fengslede småbønderne og Chikweti. Husa kjenner godt til episoden med Elias og er oppgitt over selskapets opptreden.

– Chikweti hindrer folk i å få tilgang til jorda si, presser på for å overta jord og hindrer også lokalbefolkningen i å gå på veien som leder fram til jordstykkene deres. Vårt forhold til Chikweti er ikke godt, sier han.

– Flytter hvis det skjer igjen

Elias jobber fortsatt alene på jordlappen sin.

– Er du redd for å bli truet igjen?

– Nei, jeg er ikke så engstelig. Denne gangen satte myndighetene tydelige grenser.

I Niassa lever befolkningen spredt over store landområder i tradisjonelle smålandsbyer. Nå strømmer investorene til den grøderike regionen.

FOTO: LIV RÖHNEB/ÆK BJERGENSE

Ifølge Elias er landsbyboerne enige om at de ikke vil ha noe mer å gjøre med Chikweti.

– Jeg ser stadig folk fra Chikweti rundt her som prøver å overtale folk til å leie ut jorda si. Men de får nei. Vi vil ikke ha noe mer med Chikweti å gjøre. Dersom høvdingen nok en gang skulle gi etter for selskapet, så forlater jeg landsbyen min. ■

Norsk eier:

– Sjokkerende, hvis sant

Opplysningsvesenets fond, som eies av Den norske kirke, er overrasket over historien til Elias Kidwane og frykter at den kan skremme vekk investorer.

– HVIS DEN ER RIKTIG, er dette sjokkerende, sier avdelingsdirektør for finans, Harald M. Glomdal i Opplysningsvesenets fond (Ovf). Fondet ønsker nå en uavhengig gjennomgang av GSFFs selskaper i Mosambik.

– Det er en utfordring å få til en etisk forsvarlig investering. Vi er bekymret over det høye konfliktnivået. Dette må ned. Dessuten må skogen miljøsertifiseres. Dette har tatt altfor lang tid, sier Glomdal.

Ovf har vært kjent med at rettighetene til jord ikke har vært godt nok sikret slik at det har vært strid om konsesjoner. Men Glomdal trodde ikke at Chikweti hadde tatt land.

– Kritikken mot den tidligere ledelsen gikk derfor først og fremst på at de økonomiske verdiene ikke var

godt nok sikret. Men det kan også være at de ikke har vært redelige, sier Glomdal.

Han håper at historien til Elias Kidwane ikke er riktig. Men skulle den vise seg å være sann, kan konsekvensen bli at Ovf og andre investorer selger seg ut. I desember i fjor gikk det nederlandske pensjonsfondet ABP, som er majoritets-eier i GSFF, ut og erklærte at Chikwetis skogsatsing i Mosambik ikke fulgte nødvendige etiske standarder.

– Det beste er imidlertid om ledelsen klarer å rydde opp, og at selskapet bedrer seg, sier Glomdal.

Inntil videre har Ovf tillit til den nye ledelsen i Chikweti og GSFF.

– Den nye ledelsen må få tid til å jobbe med disse tingene, sier Glomdal.

Charles de Mhomboh i Chikweti avviser anklagene.

FOTO: LIV RÖHNEB/ÆK BJERGENSE

– Dette kan skremme vekk investorer, sier Harald M. Glomdal i Ovf.

FOTO: OVF

– En sverte- kampanje, mener Chikweti-ledelsen

LEDELSEN OG EIERNE I CHIKWETI og eierne i skogselskapet hevder at mange av anklagene som rettes mot selskapet, er feilaktige. De strever med å gjenopprette tilliten overfor lokalbefolkning, lokalpolitikere og investorer.

– Vi ønsker å bli gransket og mener det er positivt at vår virksomhet blir kritisk belyst. Men det er slitsomt stadig å måtte svare på kritikk som ikke stemmer, sier ny direktør i Chikwetis eiere Global Solidarity Forest Fund (GSFF), Margaret Rainey.

Hun trekker fram anklagene om at Chikweti skal ha okkupert til sammen 320 000 mål, en anklage som verserer i rapporter og medieoppslag.

– Dette er ikke riktig, likevel fortsetter påstanden å dukke opp. Dette undergraver alt det mine mosambikiske kolleger har kjempet for, sier Rainey.

Chikweti og GSFF mistenker frivillige organisasjoner for å stå bak.

– Enkelt personer i Licole er blitt manipulert til å snakke negativt om Chikweti, og penger er blitt brukt til å lage ikke-troverdige studier, sier Charles na Mchomboh i Chikweti.

Ny giv fra ny ledelse

Den nye ledelsen i Chikweti og GSFF har satt i gang tiltak for å oppfylle de etiske, sosiale og miljømessige kravene til investeringene. Blant disse er folkemøter for å bedre dialogen med lokalbefolkningen, slutt på korttidskontrakter og tiltak for å sikre

sertifisering som viser at selskapet oppfyller internasjonale sosiale og miljømessige krav.

– Vi håper å kunne søke om slik sertifisering i 2012/2013, sier GSFF-direktør Chris Bekker.

Tidligere styreleder i Chikweti, biskop Mark Van Koeving, er positiv til endringene. Han trakk seg fra Chikweti-styret fordi han reagerte på regimet under den tidligere ledelsen.

– Det er for tidlig å avsi noen dom nå. Men ut fra det jeg registrerer, så prøver den nye ledelsen å ta riktige grep, sier Koeving.

Halverer staben

Men uroen har kostet og den negative oppmerksomheten har kostet. Investeringstakten er redusert. Flere av investorene ønsker ikke å være med videre. Dette får følger for antall arbeidsplasser lokalt og nylig ble antallet lokalt ansatte redusert fra over 3000 til 1500.

– Det kan igjen føre til uro og konflikt, sier Koeving. ■

« Enkelt personer i Licole er blitt manipulert til å snakke negativt om Chikweti, og penger er blitt brukt til å lage ikke-troverdige studier »

Charles de Mhomboh, Chikweti

Tror på investeringsboom

Direkte utenlandske investeringer spiller en stadig større rolle i utviklingen av Afrika og forventes å øke kraftig fram mot 2015. Men fortsatt går kun en liten andel til å utvikle kontinentets landbrukssektor. **Av Liv R. Bjergene**

Tall fra FN viser at de direkte utenlandske investeringene i Afrika har økt fra 9 milliarder dollar i 2000 til 88 milliarder i 2008. På grunn av finanskrisen har det skjedd et fall i investeringene siden 2009, men investeringsiveren er ventet å ta seg opp igjen og nå nye høyder fra og med i år, ifølge nye prognoser fra Ernst&Young.

Konsultentselskapet anslår at de direkte utenlandske investeringene på det afrikanske kontinentet innen 2015 vil utgjøre 150 milliarder dollar. Dette investeringsbeløpet vil samtidig skape 350 000 nye afrikanske arbeidsplasser.

Truer matsikkerhet

De utenlandske investeringene i landbrukssektoren i Afrika utgjør imidlertid en svært liten andel av de samlede utenlandske investeringene, i underkant av to prosent i 2009. FN anslår at dersom behovet for mat skal imøtekommes, må det investeres 85 milliarder dollar årlig fram til 2050 – hovedsakelig i Afrika.

– Mangelen på landbruksinvesteringer i Afrika er en hovedutfordring for matsikkerheten, sier Steve Muchiri i Eastern African Farmers Federation (EAF). Han leder en organisasjon med 20 millioner bønder i ni østafrikanske land.

Muchiri mener at Afrika har et

enormt potensial for å øke landbruksproduksjonen dersom det er tilstrekkelig med vilje til å investere i afrikansk landbruk.

– Afrika har totalt 800 millioner hektar (8 millioner kvadratkilometer) med tilgjengelig dyrkbart areal. I dag benyttes i underkant av 200 millioner hektar (to millioner kvadratkilometer). Sør for Sahara har under fem prosent av jorda kunstig vanning, sier Muchiri.

Han viser samtidig til at mellom 50 og 70 prosent av ferskvare- og kornavlingene går tapt på veien fra produksjon til forbruker på grunn av mangel på for eksempel kjølelager, videreføring og infrastruktur

Veien ut av fattigdom

Eastern African Farmers Federation mener den økte interessen for Afrikas jord kan være et gode, så sant ikke investeringene går på bekostning av småbøndene.

– Organisasjonen støtter ikke investeringer i landbruk der hensikten er å tilegne seg mest mulig profitt på bekostning av bønder i området. Vi støtter imidlertid investeringer som kan gi småbønder økt bærekraft. Investeringer i landbruk i Afrika kan være en mulighet til å bekjempe fattigdom, øke matsikkerheten, skape velstand og sikre en bærekraftig, økonomisk utvikling i Afrika, sier Muchiri. ■

Steve Muchiri

Investeringer i landbruk i Afrika kan være en mulighet til å bekjempe fattigdom, øke matsikkerheten, skape velstand og sikre en bærekraftig, økonomisk utvikling i Afrika >>

Ja eller nei til investeringer?

For:

- Bidrar til økt økonomisk aktivitet og verdiskapning i formell sektor av økonomien.
- Økte inntekter til staten i form av for eksempel skatt, avgifter og leieinntekt fra jord kan legge grunnlaget for bedre finansiering av velferdsgoder.
- Investorenes vilje til å investere fører til oppjusteringer/forbedringer av blant annet infrastruktur som veier, jernbane, flytransport, osv.
- Leieavtaler for jord er noen ganger knyttet opp til direkte motytelser til lokalbefolkningen, som bygging av skoler eller helsestasjoner.
- Bidrar til kunnskapsoverføring og bruk av ny teknologi/metoder.
- Skaper arbeidsplasser – ikke minst på landsbygda hvor mulighetene for lønnet arbeid er få.
- Arbeidsplasser lokalt gir befolkningen mulighet for andre inntektskilder enn å dyrke egen jord eller å måtte flytte for å ta sesongarbeid i andre områder.
- Gjør det mulig for Afrika å utnytte det som kanskje er kontinentets viktigste konkurransefortrinn: Naturressursene.

Imot:

- Den økonomiske aktiviteten og verdiskapningen knyttet til utenlandsinvesteringer er i for stor grad eksportrettet.
- For å tiltrekke seg investorer fastsetter myndighetene skattesatser og leiepriser for jord som er svært lave.
- Nyttverdien lokalt av å tilegne seg kunnskap og teknologi i mange tilfeller begrenset, fordi mye av investeringene er eksportrettet.
- Antallet arbeidsplasser som skapes viser seg ofte å være lavere enn anslått. I mange tilfeller medfører en eksportrettet produksjon behov for kvalifisert arbeidskraft, som ikke finnes lokalt.
- Afrika tømmes for viktige naturressurser. Utviklingen er ikke bærekraftig og er en trussel for miljøet og lokalbefolkningen.
- Områder som tilbys investorer blir ofte framstilt som lite produktive områder og områder uten eiere. I virkeligheten kan det være områder som er viktige for høsting av ressurser eller for beitedyr, både for fastboende og nomadefolk.
- Lokalbefolkningen risikerer å bli overkjørt i møtet med store internasjonale selskaper.

De store innvesteringene i afrikansk landbruk kan være et gode så lenge det tas hensyn til småbøndene. Bildet er fra Uganda. FOTO: WAYNE CONRADI

Solheim vil ikke kritisere investorer

– Afrika trenger flere, ikke færre investeringer, sier utviklingsminister Erik Solheim. I stedet for å kritisere de som investerer i storskalalandbruk i Afrika, vil han satse på småbøndene.

Av Bibiana Piene og Liv R. Bjergene

Selv om han forventer at norske selskaper følger nasjonale lover og regler og grunnleggende standarder når det gjelder miljø og arbeidstakerrettigheter, mener Solheim det er viktig å ikke ha en altfor rigid holdning.

– Hvis vi skal få reelle investeringer, må vi akseptere at en del ting er vanskeligere i fattige land enn i Norge. Vi kan ikke pålegge selskapene standarder som er helt urealistiske, da ville det ikke blitt noen investeringer i fattige land, mener Solheim, som samtidig oppfordrer medier og ambassadene i de ulike landene om å følge med på hvordan selskapene opptrer.

Åpenhet

Men utviklingsministeren er skeptisk til at så mange avtaler inngås bak lukkede dører.

– Dette er under enhver omstendighet tvilsomt og øker faren for korrupsjon og maktmisbruk, fastslår han – og kaster ballen videre til selskapene som inngår kontraktene.

– Mange land har få tradisjoner for offentlighet. Selskapene må selv sørge for at avtalene blir gjort kjent for allmennheten, sier Solheim.

Solheim mener at mediefokuset på storskalainvesteringer er å rette oppmerksomheten mot feil sted. Han er på mange måter enig med forskere og flere frivillige organisasjoner i at det er viktigere å satse på småbønder enn å leie ut store landområder til investorer.

Småbønder

– Vi må flytte fokus til Afrikas lille bonde og i langt større grad diskutere hvordan vi kan sørge for at småbøndene blir mer produktive. Det er den metoden som har hatt suksess i nesten alle landbruksland.

Under årets World Economic Forum i Davos var landinvesteringer og landbruk i fattige land et hett tema, forteller Solheim.

– Det folk snakket om, var nesten utelukkende hvordan man kan styrke bøndene og gjøre landbruket mer produktivt. Det er disse som står for

mesteparten av produksjonen, fastslår han. Samtidig påpeker han at en slik tilnærming trolig vil medføre at det blir vesentlig færre bønder som driver større enheter, slik utviklingen har vært i Norge og andre land.

Problemer

Men for millioner av bønder i utviklingsland er veien mot høyere produktivitet sperret av to nesten uoverstigelige barrierer: Manglende eiendomsrett til land og tilgang til kreditt. Utfordringen er å finne løsninger på dette, mener Solheim.

– Vi må sikre eiendomsforholdene, slik at bonden kan investere. Dernest må vi sikre infrastruktur som veier og markeder, slik at bøndene kan få avsetning for varene sine, sier han.

– *Storinvestorer utnytter ofte det faktum at det er svake landrettigheter i disse landene?*

– Ja, spørsmålet om landrettigheter er ett av de vanskeligste og kanskje også det viktigste for å øke landbruksproduksjonen. Ingen vil investere i jorda dersom man ikke har kontroll over den. Uten kontroll over jord, blir det heller ingen økt landbruksproduksjon.

Selv om støtten til småbøndene er uttalt hos utviklingsministeren, kritiserer Solheim samtidig dem som mener hakke- og spadejordbruket er løsningen.

– Av og til når jeg hører noen fra frivillige organisasjoner, får jeg inntrykk av dette. Men det er bare en intellektuell drøm, sier Solheim.

– Det er ingen som ønsker å dø når de er 50 eller lure på hva de skal spise til høsten eller om de har råd til å sende barna på skole. Og det er realiteten i et småskalalandbruk uten reelle innsatsfaktorer, sier Solheim.

« Vi må sikre eiendomsforholdene, slik at bonden kan investere »

Erik Solheim, utviklingsminister

Trygge eiendomsforhold, bedre veier og mer velfungerende markeder, er utviklingsministerens oppskrift på suksess i Afrika.

FOTO: TROND VIKEN, UTENRIKSDEPARTEMENTET.

Trenger mer, ikke mindre

– Det har vært reist mye kritikk mot det nye stormløpet mot Afrika, at dette er en form for nykolonialisme. Hvordan ser du på dette?

– Det går ikke an å være helt for eller helt mot slike investeringer. Etter mitt syn trenger Afrika flere, ikke færre investeringer, sier Solheim.

– Men bekymringen er om statene er så svake at de ikke er i stand til å ta vare på nasjonens interesser.

Interessant nok har flere av landene som har leid store områder i Afrika, som Sør-Korea, satset lite på storskalalandbruk i sitt eget land, påpeker han.

Kredittere

– Men det som skjer på investeringsfronten i Afrika, er nesten utelukkende storskalainvesteringer. De store pengene hos blant annet pensjonsfond og lignende går jo heller ikke til å styrke småbøndene, men til selskaper som satser stort. Hvordan kan man endre dette?

– Dette er en av hovedproblemstillingene. Spørsmålet er hvordan man kan lage systemer, slik at mindre bønder kan få kreditt fra ulike finansieringsinstitusjoner til eksempelvis kunstgjødning, irrigasjonsanlegg og nye produksjonsmetoder.

– Men det å få lån for en vanlig afrikansk bonde er nesten umulig?

– Det er antakeligvis det største problemet: Hvordan gi bønder tilgang til kreditt for å kunne investere. Mikrokreditt er ofte ikke tilstrekkelig. Vi må eksperimentere med ulike systemer for støtte og måter å organisere bøndene på, og prøve å finne systemer innen de store finansinstitusjonene som også treffer de minste.

Vil trappe opp

– Norsk bistand er blitt kritisert for å ha vært for lite orientert mot landbruk. Har kritikkerne hatt rett?

– Ikke nødvendigvis. Dette er ikke det området som Norge har mest kompetanse på. Men samtidig er det ikke tvil om at det har vært investert altfor lite i afrikanske småbønder, både av landene selv, av internasjonale institusjoner – og av Norge, sier Solheim, som lover å trappe opp støtten til småbøndene.

Blant annet har norske myndigheter inngått avtale med Etiopia og Tanzania om utvikling av landbruket. I Etiopia skal det investeres inntil 360 millioner kroner årlig i et mer klimavennlig og produktivt landbruk.

I Tanzania skal det opprettes en landbrukskorridor. I et område på mer enn 3,5 millioner mål, som primært er dominert av småbønder, planlegges det gjennom 20 år å investere rundt 14 milliarder kroner, i private midler, fra blant annet norske Yara. I tillegg kommer offentlig støtte. Målet er å tredoble matproduksjonen og at to millioner mennesker kan løftes ut av fattigdom.

Ingen selskapsstøtte

Mens Yara får god offentlig drahjelp til å frakte sine innsatsvarer fram til afrikanske bønder, er Solheim ikke villig til å gi mer støtte til norske selskaper som vil investere i Afrika, slik blant annet sjef for Green Resources, Mads Aspren, tar til orde for (*se s. 16, journ. anm.*).

– Dette er kommersielle selskaper, og jeg ser ingen grunn til at vi skal bruke bistand på dem. Vår bransje er ikke å finansiere norske selskapers satsing i Afrika, sier han. ■

Grasrota rustet seg til kamp

En hær av frivillige organisasjoner og lokalsamfunn verden over gjør seg klare til kamp for jorda de lever av – med bevisstgjøring som våpen.

Av Bibiana Piene, i Sør-Sudan

Et tett pakket konferanserom på Millennium Hotell i Juba er et femtitalts par øyne limt til veggen. Power point-budskapet som lyser opp den gulhvite malingen, er ikke til å misforstå: I løpet av få måneder er områder på over 57.000 kvadratkilometer, nesten ti prosent av hele Sør-Sudan, leid ut til private investorer.

Budskapet er ikke nytt, men likevel går det frysnings gjennom forsamlingen når prosjektleder Jamus Joseph fra Norsk Folkehjelp redegjør for detaljene i rapporten *A new frontier*, som Folkehjelpen ga ut på vårparten i fjor.

Rapporten blir regnet som den mest helhetlige oversikten over større, utenlandske landinvesteringer i Sør-Sudan. Den skapte furore da den utkom, ikke minst fordi den viser at et område like stort som Rwanda nå kontrolleres av utenlandske investorer.

Nå følger Folkehjelpen opp rapporten med opplysningskampanjer om både landavtaler, lovverk og

jordreformer i hver eneste en av Sør-Sudans ti delstater.

– Det er svært viktig at folk har korrekt informasjon, sier prosjektleder Jamus Joseph, en av de to forfatterne av rapporten. Da den ble skrevet, var det inngått 28 kontrakter om leie av store landområder. Siden er avtalene blitt flere, ifølge Joseph.

Hjelp eller ran?

Til møtet på Millennium Hotel har fire distriktskommisærer, fem represen-

Lokalbefolkningen i Sør-Sudan må venne seg til nye eidomsforhold. På kort tid er nesten ti prosent av hele Sør-Sudan leid ut til private investorer.

FOTO: BIBIANA PIENE

tanter i delstatsforsamlingen og en delstatsminister møtt fram, i tillegg til en rekke representanter for det sivile samfunn.

Flere av politikerne stiller seg hoderystende negative til utviklingen. Avtaler om leie av enorme områder for en slik og ingenting, vekker oppsikt. Det samme gjør opplysningene om at investorer flere steder har tjent millioner av dollar på å videreleie områdene.

– Hvordan har slikt kunnet komme i stand, spør politikeren Mary Elias, som er medlem av landkomiteen i delstatsforsamlingen.

– Jeg er opprørt og forvirret. Er investorene her for å hjelpe oss eller rane oss, spør hun.

Økende motstand

Over hele det afrikanske kontinentet skjer det samme: en voksende hær av frivillige organisasjoner og lokale politikere prøver å stanse den stadig mer omfattende overføringen av afrikansk jord til utenlandske hender – ofte omtalt som landgrabbing.

Kampen mot landgrabbing ble et hett tema under FN-konferansen om ørkenspredning (UNCCP) i Changwon i Sør-Korea i oktober i fjor, der 6.000 delegater fra hele verden deltok. En rekke organisasjoner stilte seg bak kravet om globale tiltak for å stanse utviklingen.

– Å ta land fra fattige som bruker jorda til matproduksjon, for å dyrke for eksempel biomasse, fører til utarming, sier Khadija-Catherine Razavi, leder for Senter for bærekraftig utvikling (CENESTA), til pressebyrået IPS.

Bevisstgjøring

Måneden etter ble verdens første konferanse for småbønder som er blitt ofre for landgrabbing, arrangert i Mali. Bønder fra mer enn 30 land deltok.

– Dette er en form for bevisstgjøring som kan endre utviklingen, mener leder for den mailiske bondeorganisasjonen CNOP, Ibrahim Coulibaly.

– Vi må kjempe mot de globale strukturene som truer våre samfunn, sier han.

I flere land i Afrika og Asia sier myndighetene at de bare selger eller leier ut land som ikke er i bruk. Men ifølge leder av organisasjonen Friends of the Earth i Ghana, George Awudi, finnes det ikke ubrukt land i Afrika.

– På grunn av befolkningsøkningen er det umulig å overdrive behovet for jord til matproduksjon, understreker han.

FN anslår at innen 2050 vil verdens befolkning ha økt til ni milliarder, noe som innebærer at matproduksjonen må økes med 70 prosent. ■

I Sør-Sudan arrangerer Norsk Folkehjelp og partnere flere seminarer om landinvesteringer. Hensikten er å øke kunnskapen hos beslutningstakere, lokale myndigheter og befolkningen.

«Er investorene her for å hjelpe oss eller rane oss?»

Mary Elias, politiker i Sør-Sudan

Tips til deg som vil lese mer om landinvesteringer

Rapporter

Rising Global Interest in Farmland (World Bank 2010): <http://tinyurl.com/353dlwy>

Rapport fra Verdensbanken som analyserer fenomenet landinvesteringer.

Land Rights and the Rush for Land. Findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project (2012):

<http://tinyurl.com/7m6yky3>
Rapport der 40 organisasjoner og forskningsinstitusjoner har kartlagt omfanget av landinvesteringer.

Nyhetskanaler

<http://farmlandgrab.org/>
Nettsted administrert av den internasjonale organisasjonen GRAIN som jobber for å fremme småbøndernes interesser. På nettstedet distribueres kontinuerlig meldinger / diskusjoner / rapporter om landinvesteringer.

<http://www.guardian.co.uk/world/international-land-deals>
Den britiske avisen The Guardians eget nyhetssted med fortløpende artikler om landinvesteringer.

Forskningsinstitutter og tenketanker

<http://www.oaklandinstitute.org/>
En uavhengig tenketank som følger tett spørsmål knyttet til landrettigheter, utenlandske investeringer, bærekraftig matproduksjon og økende matpriser. Vil lansere en egen side som viser omfanget av leieavtaler / oppkjøp av landbruksjord.

International Land Coalition

<http://www.landcoalition.org/cpl>
En global allianse bestående av internasjonale organisasjoner og frivillige organisasjoner som jobber for å fremme lik tilgang til jord. Har et eget forskningsprosjekt som ser på landinvesteringer.

Ny bok om landinvesteringer

«The land grabbers. The new fight over who owns the earth» av den anerkjente britiske forfatteren og frilansjournalisten Fred Pearce. Han har reist verden over for å belyse et av vår tids viktigste etiske, miljømessige, økonomiske og sosiale spørsmål: oppkjøp og langtidsleie av jord. I salg fra 29. mai.

GRAIN var noen av de første som advarte mot de negative konsekvensene i forbindelse med langtidsleie av jord til utenlandske selskaper. FOTO: GRAIN

– Vinn–vinn finnes ikke

Den internasjonale organisasjonen GRAIN krever et umiddelbart forbud mot avtalen om leie av jord. De mener at sivilbefolkningen er de store taperne.

Av Liv R. Bjergene

Drømmen var at de utenlandske investeringene skulle skape vinn-vinn-situasjoner og gi positive gevinster både for lokalsamfunn og investorer.

– Så langt har vi ikke klart å finne noen slike, fastslår koordinator i GRAIN, Henk Hobbelink.

Aktivistorganisasjonen, som kjemper for småbønders rettigheter, var noen av de første som advarte mot hvilke kortsiktige og langsiktige følger de utenlandske investorenes inntog i Afrika vil ha for kontinentets mange småbønder. På nettsiden farmlandgrab.org har GRAIN siden 2008 lagt ut informasjon om utviklingen. GRAIN har dessuten bidratt til å synliggjøre hvilke aktører som står bak den økende investeringslysten i Afrika ved for eksempel å vise hvordan internasjonale pensjonsfond er blant storaktørene.

Organisasjonen er så bekymret for utviklingen at de krever stans av alle

nye leieavtaler.

– Vi mener det haster å sette en stopper for utviklingen. Allerede nå ser vi hvordan utleie av store jordområder bidrar til å destabilisere samfunn, der folk må flytte fordi de mister livsgrunnlaget sitt.

Nei til etiske regler

Organisasjonen er svært kritisk til FN og Verdensbankens arbeid med å få på plass et etisk regelverk for landbruksinvesteringer. At et slikt normativt regelverk skal kunne skape vinn-vinn-situasjoner, har de ingen tro på.

«Hvorfor insisterer Verdensbanken, FN og et stort antall regjeringer på å fremstille disse ranene av jord som ansvarlige landbruksinvesteringer», spør GRAIN i en appell der de ber om at det settes en stopper for flere avtaler om utleie av jord.

– Beslutningstakerne må se seriøst på hvordan den kan stanse denne

negative trenden. Etter vår mening er det verdens fremtidige landbruksproduksjon som står på spill, sier Hobbelink.

Småbønder kan brødfø

Ifølge GRAIN går veien til en bærekraftig matproduksjon via verdens mange småbønder, og er dessuten økologisk.

– Det er en myte at industrilandbruket er mer effektivt. I et slikt regnskap er ikke alle kostnader regnet med, sier Hobbelink, som får støtte fra FNs spesialrapportør for mat, Olivier De Schutter. Han la i fjor fram en rapport som viser at økologisk småskalalandbruk kan doble matproduksjonen, så sant det gis tilstrekkelig med støtte.

– Småbøndene kan brødfø verden, mener Hobbelink.

Vanskelig terreng

Men drivkreftene for å satse på storinvesteringer i afrikansk landbruk er mange. GRAINs koordinator innrømmer at det å snu trenden, slett ikke er noen enkel sak.

– Det er sterke kapitalkrefter som står bak. Det å investere i jord og matproduksjon gir høy avkastning. Så ja, det vil være en vanskelig jobb

å snu. Men jeg tror slett ikke at det er umulig.

Hobbelink mener det sterke søkelyset som settes på landinvesteringer, bidrar til at mange investorer nå tenker seg grundig om.

– Vi ser at både private investorer og ulike offentlige pensjonsfond er opptatt av eget rykte. I stedet for å investere i tiltak som forårsaker ran av jord, bør investeringene i stedet brukes til styrke en bærekraftig landbruksproduksjon.

Alternativ Nobelpris

I desember i fjor ble GRAINs kamp for småbønder hedret med Right Livelihood Award. Prisen på 50 000 euro som hvert år deles ut i Stockholm, omtales også som «den alternative Nobelprisen». I begrunnelsen heter det at GRAIN får prisen fordi organisasjonen «beskytter livsgrunnlaget og rettighetene til verdens småbønder og synliggjør det massive omfanget av utleie av jord i utviklingsland til utenlandske investorer».

– Vi ser på prisen som en anerkjennelse av vårt arbeid gjennom 25 år. Men enda viktigere er prisen en anerkjennelse av at verden trenger en annen type landbruk enn storskala industrilandbruk, sier Hobbelink. ■

– Det er en myte at industrilandbruket er mer effektivt. Småbøndene kan brødfø verden, mener koordinator i GRAIN, Henk Hobbelink.

FOTO: GRAIN